

Ånund Brottveit

Rom for selvhjelp: Det skal to til for å danse tango

KIIFO
Stiftelsen Kirkeforskning

 NIBR
Norsk institutt for
by- og regionforskning

NOTAT 2014:104

Tittel: **Rom for selvhjelp: Det skal to til for å danse tango**

Forfatter: Ånund Brottveit

NIBR-notat: 2014:104

ISSN: 0801-1702
ISBN: 978-82-8309-021-5

Prosjektnummer: 2733
Prosjektnavn: Endringsarbeid i selvhjelpsgrupper

Prosjektleder: Nora Gotaas

Referat: Notatet belyser erfaringer med å etablere selvorganiserte selvhjelpsgrupper i lokalsamfunn hvor det er lite tradisjon for dette fra før. Hensikten er å forstå bedre hvilke betingelser som må oppfylles for å lykkes og hvilken betydning den lokale konteksten har. Empirien er hentet fra tre ulike lokalsamfunn, med Lyngen kommune i Troms som hovedeksempel. Studien belyser rollen til den lokale «ildsjelen» som opererer ut i fra et frivillig engasjement og erfaringer med eget selvhjelpsarbeid, og rollen til «de gode hjelperne» i form av ansatte, politikere og representanter for frivillige organisasjoner i lokalsamfunnet. Analysen av de tre eksemplene bidrar også til en teoretisk videreutvikling og generell innsikt i «sosialt entreprenørskap» som har overføringsverdi til andre former for folkehelsearbeid i lokalsamfunn.

Sammendrag: Norsk

Dato: April 2014

Antall sider: 43

Utgiver: Norsk institutt for by- og regionforskning
Gaustadalléen 21
0349 OSLO

Vår hjemmeside: Telefon: 22 95 88 00
Telefaks: 22 60 77 74
E-post: nibr@nibr.no
<http://www.nibr.no>

Org. nr. NO 970205284 MVA

© NIBR 2014

Forord

Dette NIBR-notatet tar utgangspunkt i forskning på ulike lokalsamfunns erfaringer med å etablere lokale møteplasser og tilrettelegge for selvorganiserte selvhjelpsgrupper. Implementering av nye former for selvhjelpsarbeid i lokalsamfunn kan betraktes som sosialt entreprenørskap. Notatet setter de lokale eksemplene inn i en bredere ramme ved hjelp av litteratur som omhandler andre typer entreprenørskap og samhandling mellom frivillige og profesjonelle aktører. I denne analysen er det et overordnet organisasjonsperspektiv. Deltakernes erfaringer med selvorganiserte selvhjelpsgrupper i lokalsamfunn, blir belyst i et annet NIBR-notat (Brottveit, 2013b).

Arbeidsnotatet er en del av rapporteringen fra et flerårig prosjekt *Endringsarbeid i selvhjelpsgrupper* som er finansiert med midler fra tilskudd til forskning på selvorganisert selvhjelp over statsbudsjettet. Prosjektet rapporterer til Helsedirektoratet.

Forskningsteamet består av Ånund Brottveit ved KIFO (i en del av prosjektperioden ansatt på Diakonhjemmet), Marte Feiring ved HiOA (i en del av prosjektperioden ansatt på NIBR) og Hilde Zeiner og prosjektleder Nora Gotaas ved NIBR.

Oslo, april 2014

Nora Gotaas
Prosjektleder

Innhold

Forord.....	1
Sammendrag	3
Innledning	4
Metode.....	5
Teoretisk perspektiv	7
LINK Lyngen – som eksempel på implementering av selvhjelpsvirksomhet i et norsk lokalsamfunn.....	11
Lokal «ildsjel».....	12
Legitimering.....	13
Konkrete forutsetninger for lokal gruppevirksomhet	14
Politisk forhandling og nettverksbygging.....	15
Symbolsk arbeid	20
Et lokalt selvhjelpsfelt?	24
Å skape rom og utøve sosialt entreprenørskap	28
Selvhjelp i Alta og Valdres.....	29
Finnmarksnettverket og Alta.....	29
Stabburshella og Valdres.....	30
Sosialt entreprenørskap i Alta og Valdres	31
Konkrete forutsetninger for selvhjelpsgrupper i Alta og Valdres	32
Politisk forhandling og nettverksbygging.....	33
Symbolsk arbeid	36
Lokalt sosialt entreprenørskap og samhandling med offentlige aktører.....	38
Referanser	41

Sammendrag

Ånund Brottveit

Rom for selvhjelp: Det skal to til for å danse tango

NIBR-notat: 2014:104

Dette notatet ser på erfaringer med å etablere selvorganiserte selvhjelpsgrupper i lokalsamfunn hvor det er lite tradisjon for dette fra før. Hensikten er å forstå bedre hvilke betingelser som må oppfylles for å lykkes og hvilken betydning den lokale konteksten har, spesielt i små lokalsamfunn. Empirien er hentet fra tre ulike lokalsamfunn, med Lyngen kommune i Troms som hovedeksempel. De andre stedene er Alta i Finnmark og Fagernes/Valdres i Oppland. Dette er steder hvor Selvhjelp Norge har samarbeidet med lokale selvhjelpsfrivillige for å tilrettelegge for selvorganiserte selvhjelpsgrupper for ulike problemtyper og livsutfordringer. Studien belyser rollen til den lokale «aldsjelen» som opererer ut i fra et frivillig engasjement og erfaringer med eget selvhjelpsarbeid, og rollen til «de gode hjelperne» i form av ansatte, politikere og representanter for frivillige organisasjoner i lokalsamfunnet. Når det i tittelen antydes at «det skal to til for å danse tango», refererer det til behovet for både en profesjonell og en frivillig partner i dette prosjektsamarbeidet. Det samlede nettverket som bidro til å realisere et selvhjelpssenter i Lyngen – LINK Lyngen – omfattet imidlertid svært mange mennesker. Det lokale prosjektet fikk også viktig støtte og legitimering i fra sentralt hold. Analysen av de tre eksemplene i studien bidrar også til en teoretisk videreutvikling og generell innsikt i «sosialt entreprenørskap» som har overføringsverdi til andre former for folkehelsearbeid i lokalsamfunn.

Innledning

Norske myndigheter har gjennom en 10-årsperiode satset på selvorganiserte selvhjelpsgrupper. Det nasjonale kompetansesenteret for selvorganisert selvhjelp, Selvhjelp Norge (SN), som drives av Norsk Selvhjelpsforum (NSF), beskrives som et viktig virkemiddel i Nasjonal plan for selvhjelp (Helsedepartementet, 2003; Helsedirektoratet, 2004). LINK Oslo, det første selvhjelpssenteret i Norge inspirert av Clearing house modellen, er fullfinansiert av Oslo kommune. Helsedirektoratets prosjektmidler til lokale selvhjelpsprosjekter og forskningsmidler for forskning på selvhjelpsarbeid er eksempel på andre offentlige virkemidler forankret i en ny folkehelsepolitikk. Stiftelsen Norsk Selvhjelpsforum har hele tiden vært en viktig partner for Helsedirektoratet. Sammen har de sørget for oppbygging og finansiering av Kompetansesenteret Selvhjelp Norge og etter hvert 7 distriktskontorer.

Sentrale myndigheters engasjement for selvorganisert selvhjelp har ikke oppstått i et vakuum og det er heller ikke startet som et ovenfra-og-ned tiltak. Både selvorganiserte selvhjelpsgrupper og ledete selvhjelpsgrupper eller diagnosetilknyttede støttegrupper har eksistert i lang tid, særlig gruppene til Anonyme Alkoholikere (AA) og andre 12-trinnsgrupper basert på de samme prinsipper og tradisjoner. Brukerorganisasjonene har siden 70-tallet drevet likemannsgrupper med vekt på informasjon og gjensidig støtte overfor ulike diagnosegrupper, og en del behandlingsmiljøer, f.eks kreftavdelinger, opprettet støttegrupper som et tilbud for pasienter i og etter behandlingsforløp. På 90-tallet kom det til en rekke nye selvhjelpsgrupper som bevisst plasserte seg utenfor både behandlingsapparatet og de tradisjonelle brukerorganisasjonenes interessepolitikk. Dette var f.eks selvhjelpsgrupper for incestutsatte, for kvinner med spiseforstyrrelser og for mennesker med angstproblemer. Angstringen var og er en organisasjon som kun har hatt selvhjelpsgruppeaktivitet som formål (Feiring, 2014; Zeiner, 2014).

Den nye floraen av selvorganiserte, uavhengige selvhjelpsgrupper, hadde således mye til felles med AA-gruppene. Det er imidlertid store forskjeller på hvordan de «nye» og de «gamle» selvhjelpsgruppene arbeider – både når det gjelder innhold og form på møtene (Brottveit, 2013b). Dette er imidlertid ikke tema i denne artikkelen.

Her vil jeg se nærmere på introduksjon og etablering av den nye formen for selvhjelpsgrupper i tre ulike lokalsamfunn. Etableringen av et eget selvhjelpssenter i den lille kommunen Lyngen er hovedcasen. Jeg bruker dette eksempelet som bakgrunn for å sammenligne erfaringer i Alta og Valdres. Utgangsspørsmålet er hvorfor det som lot seg gjøre i ett lokalsamfunn, virker så mye vanskeligere et annet sted? Dette ledet meg videre til nye spørsmål om betydningen av sosialt entreprenørskap, enkelte interessante trekk ved det norske sivilsamfunnet og betingelser for lokal samhandling om velferdstjenester.

Et underliggende tema dreier seg om uavhengigheten – eller idealet om uavhengighet – som ligger bak det nye begrepet «selvorganisert selvhjelpsgruppe». Hvordan er det mulig å ha en overordnet statlig politikk for å utbre slike grupper, når de skal organisere seg selv? Hva slags «redskap» er Selvhjelp Norge i denne forbindelse – en «forlenget statlig arm» som griper inn i sivilsamfunnet, eller et «lobbyorgan» som formidler grasrotas virkelighetsforståelse og konkrete materielle behov inn til statsmaktens organer?

På lokalplanet er det også viktig å forstå bedre hva slags «mekanismer» som kan utløses når «noe nytt» forsøkes implementert: Hva er årsaker til at et prosjekt møter motstand eller får drahjelp? Hva skjer i møtet mellom lokale myndigheters forsøk på å realisere en offentlig folkehelsepolitikk og frivillige aktørers promotering av autonome selvhjelpsgrupper?

Metode

Det empiriske materialet for denne artikkelen er innhentet i en undersøkelse av selvorganisert selvhjelp i lokalsamfunn i tidsrommet 2011-2013. Jeg har intervjuet 21 personer i tre lokalsamfunn, selvhjelpsfrivillige, fagpersoner, kommunale ledere og politikere. De aller fleste har jeg dybdeintervjuet ansikt til ansikt og gjort lydopptak av samtalen, enkelte har jeg kun intervjuet over telefon. Noen er blitt intervjuet flere ganger, andre har jeg tatt ny kontakt med på telefon for å supplere det første intervjuet. Delprosjektet inngår i et større prosjekt om selvhjelpsgrupper i Norge. De tre lokalsamfunnene har dannet utgangspunkt for case-studier. Hensikten har vært å sammenligne ulike erfaringer med forsøk på å etablere og videreutvikle selvhjelpsgruppeaktivitet, og se dette i sammenheng med den lokale konteksten og andre faktorer.

Utgangspunktet har vært forsøk på å introdusere og tilrettelegge for selvhjelpsgrupper etter Selvhjelp Norges modell og andre former for grupper (Brottveit, 2013b; Selvhjelp Norge, 2013) i lokalsamfunnene Lyngen, Alta og Fagernes/Valdresregionen. De lokale aktørene har vært LINK Lyngen og denne organisasjonens initiativtaker, Finnmarksnettverket og Stabburshella. Selvhjelp Norge har vært en ekstern støttespiller som nasjonalt kompetansesenter.

Case-studiene har vært gjennomført i Lyngen i Troms, Alta i Finnmark og Fagernes i Valdres/Oppland.

Intervjuer:	Selvhjelpsfrivillig/ Ansatt selvhj.org.	Fagperson	Adm. leder, politiker	Sum
Lyngen	1	3	5	9
Alta	3	2	1	6
Valdres	1	2	0	3
Selvhjelp Norge*	3	0	0	3
Informanter	8	7	6	21

* Ansatt ved Distriktskontorene i Tromsø eller Lillehammer, eller ved Kompetansesenteret i Oslo

Det mest omfattende materialet er fra Lyngen, fordi man har startet tidligere og har kommet lengst i oppbygging av en lokal organisasjon (LINK Lyngen) og etablering av lokale selvhjelpsgrupper. Fagernes/Valdres er minst dokumentert her, fordi man kom senest i gang her og det har foreløpig ikke fått organisatoriske konsekvenser eller resultert i nye grupper. Det må legges til at Valdresregionen allerede har flere selvhjelpsgrupper knyttet til AA-bevegelsen og at Stabburshella er et tilbud for rusavhengige og pårørende. Alta representerer en mellomposisjon i dette bildet hvor både tenkningen til Selvhjelp Norge og AA er representert lokalt.

I tillegg til intervjuer med selvhjelpsfrivillige og ansatte har jeg gjennomført intervjuer med gruppedeltakere fra alle case-stedene, men dette materialet er analysert i en annen artikkel (Brottveit, 2013b). Jeg har også foretatt en dokumentanalyse av de lokale selvhjelpsorganisasjonenes egne rapporter, brosjyrer og nettsider, i den grad dette foreligger.

Tema for intervjuene var vurderinger av Selvhjelp Norges eller den lokale talspersonens budskap om at akkurat dette lokalsamfunnet kan ha nytte av anonyme, selvledete samtalegrupper. Hva tenkte de om at slike grupper kunne ha folk med ulike livsproblemer som deltakere og at de skulle være uten leder? Hvordan trodde de at denne tanken ville bli møtt i den lokale kulturen? I hvilken grad fantes det andre selvhjelpsgrupper fra før, eller beslektede former for samtalegrupper i religiøse eller terapeutiske sammenhenger?

Utvelgelsen av intervjupersoner skjedde i samarbeid med den lokale personen som var kontaktperson for de lokale selvhjelpsgruppene og Selvhjelp Norges samarbeidspartner.

Intervjuføretatene har blitt kodet og analysert med utgangspunkt i kategorier som er både teoretisk og empirisk forankret. Kategoriseringene har blitt til i en vekselvirkende prosess der teoretiske begreper hentet fra faglitteraturen har dannet utgangspunkt for spørsmål og deretter blitt modifisert i møte med empiriske data som har fremkommet gjennom intervjuene. Analysene har som mål å bidra til begreps- og teoriutvikling innenfor selvhjelpsforskningen, særlig forståelsen av «den nye selvhjelpsbevegelsen». Komparasjon av lokale implementerings- og institusjonaliseringsprosesser kan belyse selvhjelpsgrupper som fenomen og hvordan dette er relatert til grenseoppgangen mellom den norske velferdsstaten, sivilsamfunnsgrupper og naturlige sosiale nettverk.

Nyseth og Aarsæther anbefaler komparative case-studier:

Eksplisitte komparative design i kvalitativ forskning forbindes gjerne med Ragin (1987) og komparative casestudier. Ifølge Yin (1993) er komparative casestudier velegnet som redskap i jakten på mer generelle forklaringer på tvers av ulike lokale kontekster og situasjoner. Komparative casestudier åpner for større presisjon når det gjelder prøving av sammenhenger enn ved unike casestudier. Sammenligninger gjør det mulig å etablere en referanseramme for å karakterisere og vurdere fenomener som kanskje ikke har noen gitt målestokk. En kan altså anlegge et høyere faglig ambisjonsnivå når det gjelder generalisering, dvs. identifisere gjennomgående tendenser eller

utviklingstrekk på tvers av case. (Nysæth & Aarsæther, 2013: 224; Ragin, 1987; Yin, 1993)

Lyngen-eksempelet danner her en «målestokk» for de andre eksemplene, fordi dette eksempelet er empirisk mer fyldig. Her ble det utprøvd flere virkemidler, det ble engasjert flere ulike personer i forskjellige roller, og man kom mye lenger i å utvikle en lokal organisasjon og i å etablere en ny sosial praksis: LINK Lyngen og de nystartede selvhjelpsgruppene som ble igangsatt med faglig og moralsk støtte fra Selvhjelp Norge.

Teoretisk perspektiv

Lokalsamfunnet vil i denne rapporten bety et geografisk sted. Dette kan sammenfalle med kommunen – den kommunen hvor den aktuelle selvhjelpsorganisasjonen er lokalisert, men ikke alltid. Det kan i mange henseender diskuteres hva som er den beste avgrensningen og hvilke kriterier som bør brukes, siden mange kommuner er inndelt i flere bygder og enda flere grendelag som kan representere naturlige avgrensninger i sivilsamfunnet når det gjelder næringsvirksomhet, sosiale nettverk og foreningsliv. Mange organisasjoner og frivillige tilbud til befolkningen retter seg også utover kommunegrensene. Offentlige tilbud er også i mange tilfeller kommuneoverskridende. Likevel er kommunen en relevant politisk-administrativt enhet som befolkningen forholder seg til og som danner et utgangspunkt for politiske og administrative avgjørelser. Begrepet selvhjelpsorganisasjon betyr i denne sammenheng en eller annen organisert virksomhet (stiftelse, organisasjon, brukerstyrt treffsted, prosjekt) som har som en viktig målsetning å fremme lokalt selvhjelpsarbeid og som ikke er underlagt en offentlig tjeneste.

De tre selvhjelpsorganisasjonene som er utgangspunkt for rapporten opererer med ulike geografiske nedslagsfelt – LINK Lyngen retter seg mot en kommune, Stabburshella retter seg mot en region og Finnmarksnettverket forholder seg til et fylke – men de har alle et særlig lokalt engasjement og samarbeidsforhold til kommunen/lokalsamfunnet som «huser» dem. I tillegg vil jeg se på samarbeidet mellom den lokale selvhjelpsorganisasjon og Selvhjelp Norge.

Selvhjelpsbevegelsen i Norge har i de siste årene ønsket å definere seg selv innenfor et «folkehelseperspektiv», og gi to viktige signaler: 1) Selvhjelpsgrupper virker forebyggende overfor reelle og alvorlige helseproblemer – både somatiske og psykiske. 2) Selvhjelpsgrupper kan være aktuelt for «hvem som helst» – ikke avgrenset til folk med ulike somatiske eller psykiske diagnoser eller særskilt for rusmisbrukere. Det har vært ansett som viktig å gi disse signalene for å vise den virkelige bredden i deltakersammensetning og type problemer som det blir arbeidet med i gruppene, og samtidig fjerne stigma og unødvendige terskler for nye deltakere. Folkehelsebegrepet gir dessuten selvhjelpsorganisasjonene større legitimitet overfor lokale myndigheter og fagmiljøer, fordi man kan vise til at statens folkehelsepolitikk faktisk anerkjenner, promoterer og støtter dette finansielt.

Det har imidlertid vært viktig for selvhjelpsbevegelsen å markere uavhengighet i forhold til de offentlige tjenestene og hjelperprofesjonene. Selvhjelpsarbeid skal være en form for frivillig arbeid og være forankret i sivilsamfunnet – ikke offentlig sektor og heller ikke markedsbasert. Begrepet «selvorganisert selvhjelp» defineres som

selvhjelpsgrupper som ikke er ledet av en utenforstående. Behandlerstyrte selvhjelpsgrupper faller dermed utenfor. Selvhjelps- og støttegrupper organisert av bruker- og interesseorganisasjoner kan være ledet av ikke-profesjonelle «dikemenn», personer som har egenerfaring, men som ikke går i gruppa for sine egne problemer. Selvhjelp Norge og Helsedirektoratet (Helsedirektoratet, 2011) definerer slike grupper som noe annet enn selvorganisert selvhjelp, selv om dette også er virksomhet på siden av de offentlige og profesjonelle tjenestene.

Den «nye» selvhjelpsbevegelsen, som støttes og promoteres av Selvhjelp Norge, arbeider for å etablere en større bevissthet om selvhjelpsgrupper og en viss tilrettelegging for dette. Man kan se dette som en prosess hvor det etableres et «selvhjelpsfelt», delvis gjennom en redefinering av eksisterende selvhjelpsgruppevirksomhet, tradisjonelt dominert av AA og 12-trinnsbevegelsen, og avgrensning mot beslektede former for gruppevirksomhet. Det kan diskuteres hvorvidt selvhjelpsfeltet er et eget felt i sosiologisk forstand (Bourdieu, 1977; Bourdieu & Wacquant, 1992), eller om det er en del av et større felt som regulerer lokal helse- og omsorgsvirksomhet og som kunne kalles «feltet for lokal velferdsproduksjon». Dette er delvis et empirisk spørsmål, avhengig av hva vi konkret finner i det enkelte lokalsamfunnet, og delvis et spørsmål om hva som er hensiktsmessig gitt problemstillingen vi arbeider ut fra.

Dersom vi betrakter selvhjelpsgrupper og organisasjoner til fremme av slik virksomhet som del av et større felt, la oss foreløpig kalle det «lokal helse- og omsorg», så må vi spørre oss om hvilke andre «aktører» som befinner seg i dette feltet. Det «bourdieuske» spørsmålet vil være hva aktørene «konkurrerer» om. Men hvorvidt det faktisk er et konkurranseforhold, må først tas opp til vurdering, da det finnes flere muligheter: konkurranse, samarbeid, arbeidsdeling, monopol. Konkurranse er også betinget av at det er en eller annen form for «knapphet» – f.eks. materielle ressurser i form av offentlige støtteordninger, tilgang på frivillige eller deltakere/klienter. Konkurransen kan også dreie seg om synlighet i offentligheten, åpninger for informasjon og legitimitet.

I studier av utvikling og innovasjon i lokalsamfunn har det blitt utviklet et begrepsapparat for å kunne identifisere viktige nøkkelfaktorer. I denne forbindelse har entreprenør-begrepet blitt brukt om lokale initiativtakere og «ildsjeler» som på ulike måter er innovative og som gjør en forskjell i samfunnsmessig forstand (F. Barth, 1967; Fredrik Barth, 1972; Borch & Førde, 2010a; Nyseth & Aarsæther, 2013). Gjennom en sammenligning av ulike former for nyskappingsarbeid kan man lettere se felles prosessuelle kjennetegn og gjenkjenne forskjellige aktørroller (Alsos, 2010; Borch & Vestrum, 2010; Nyseth & Aarsæther, 2013).

Sosialt entreprenørskap kalles av og til samfunnsentreprenørskap, men det er i begge tilfeller en betoning av et samfunnsnyttig formål:

Sosialt entreprenørskap defineres til å identifisere et problem i samfunnet, som man søker å løse eller forbedre. Man gjør dette på en ny, innovativ måte, og ofte ved å starte en organisasjon eller bedrift (Ingstad, 2009).

Det jeg i denne rapporten kaller «selvhjelpsfrivillighet» er beslektet med andre former for frivillighet og «ildsjeler». Den selvhjelpsfrivillige har imidlertid en drivkraft i sitt

eget behov og et sterkt personlig engasjement for å utvikle og legge til rette for selvhjelpsgrupper sammen med andre. Selvhjelpsfrivillighet har som regel startet med et eget ønske om å finne ei gruppe for sin egen del, men den strekker seg i praksis lenger enn til å løse egne behov. Det kan både være en glidende overgang og et samvirke mellom ens eget selvhjelpsarbeid og det å tilrettelegge selvhjelpsgrupper for andre. Selvhjelpsfrivillige vil ofte selv understreke at det er en sammenheng her, at de bruker det de allerede har lært gjennom sin egen selvhjelpsprosess i det videre og mer utadrettede organisasjonsarbeidet. Kanskje noe av drivkraften bak denne formen for sosialt entreprenørskap også ligger gjemt her? Ikke helt ulikt det vi vanligvis forbinder med entreprenørskap i andre sammenhenger, hvor belønningen ikke er direkte profitt, men gleden ved å realisere visjoner og vokse på det selv. I AA-grupper er fellesskapet mellom «de som har gått alle trinnene» og de ferske gruppedeltakerne institusjonalisert gjennom livslange medlemskap i åpne grupper. «Veteranene» blir ikke betraktet som «frivillige», men «medlemmer». De kan imidlertid få roller som «mentorer» og «sponsoren» for de nye (Brottveit, 2013b). I selvhjelps litteraturen omtales denne mekanismen som «hjelper-terapi prinsippet» (Riessman, 1976) og bygger på en erkjennelse av at også «veteranene» driver selvhjelpsarbeid.

Sett i et forstørrelsesglass blir lokale samfunnsendringer og innovasjoner lettere forbundet med enkeltpersoners initiativ, konkrete hendelser og partikulære forhold på stedet. Ser vi det derimot i et «fugleperspektiv» eller gjennom en lengre historisk utviklingslinje, kan det være andre betingelser som trer frem som plausible «forklaringer» på de lokale fenomenene. Samfunnsforskningen har i den senere tiden viet mye oppmerksomhet til «individualiseringsprosesser» og utvikling av nye «styringslogikker» som trekk ved det senmoderne samfunnet. Samfunnsutviklingen presser enkeltindivider til å sette egen valgfrihet og selvrealisering høyere enn før (Beck & Beck-Gernsheim, 2002). Myndighetene overlater mer makt til markedet og velger mer indirekte former for styring og kontroll (Rose & Miller, 1992). Samtalebaserte selvhjelpsgrupper er et moderne fenomen som har vokst frem i det 20de århundret. Den nye fremveksten av ulike selvhjelpsgruppetyper som alternativ til de litt eldre 12-trinnsgruppene, slik Selvhjelp Norges modell for selvorganiserte selvhjelpsgrupper er eksempel på, kan kanskje forbindes med senmoderniteten.

Felt-perspektivet vil også ha en vertikal dimensjon – man kan argumentere for at det er minst to nivåer: et «subfelt» på lokalsamfunns-, eventuelt et regionalt nivå, hvor lokale aktører posisjonerer seg i forhold til andre lokale aktører og hvor kommunale myndigheter kan ha en sentral posisjon; og et nasjonalt felt hvor representanter for nasjonale organisasjoner eller sentrale talspersoner opererer på en nasjonal arena og forholder seg til ulike statlige aktører for å vinne legitimitet og ressurstildelinger. Disse nivåene behøver ikke være direkte koblet til hverandre – det lokale nivået kan betraktes som et eget felt – samtidig som det også vil være overføringer mellom nivåene. Da en rekke politiske ungdomsorganisasjoner for noen år siden ble grepet i juks med medlemstall, noe det sentrale leddet var ansvarlig for, rammet det hele organisasjonen. Samtidig kunne lokale organisasjonsledd opprettholde sin virksomhet og legitimitet omtrent som før. Dette er et eksempel på relativ, men ikke fullstendig, autonomi mellom ulike nivå i en organisasjon.

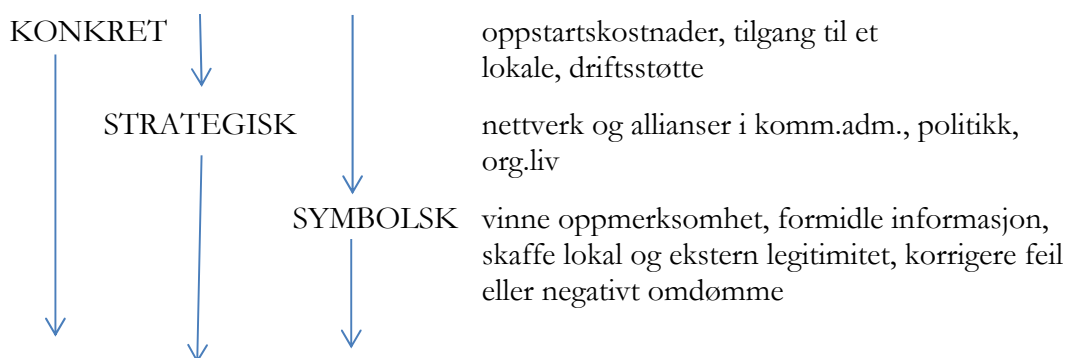
I denne rapporten vil det i utgangspunktet ligge en antakelse om at et samvirke mellom myndigheter og sivilsamfunn på det operative planet er nødvendig for sosialt

entreprenørskap. Videre vil vi anta at det også er behov for en dobbelt legitimering – «anerkjennelse» fra lokalsamfunnet og i fra det man kan kalle «storsamfunnet». De to kildene til legitimitet, eller «symbolsk kapital» (Bourdieu & Thompson, 1991), er også relatert til hverandre. Når lokal innovasjon blir knyttet til et begrep som «helse», f eks «folkehelseiltak» eller «behandlingstilbud», vil det bli kritisk vurdert av medisinenes lokale representanter. Medisinen er et hierarkisk og strengt kontrollert kunnskapsregime knyttet til sentrale utdanningsinstitusjoner og tilsynsmyndigheter. Det lokale tiltaket kan i verste fall «avskiltes» ved at man i hvert fall ikke får lov å kalle det «behandling». «Folkehelseiltak» er en langt åpnere kategori i dette henseende. Blir det innovative tiltaket anerkjent av høyere instanser, vil det få tilsvarende positiv status lokalt. Helsedirektoratet, som den øverste nasjonale tilsynsmyndighet, har en sentral rolle når det gjelder å tilføre lokalt nybrottsarbeid symbolsk kapital.

Lokalt nyskappingsarbeid er ofte anført av en sosial entreprenør, eller «ildsjel», og mye mer kunne vært sagt her om denne personens indre motivasjon. Dette kan imidlertid ikke forstås fullt ut ved å fokusere på den sosiale entreprenørens personlige egenskaper eller sosiale kapital. Studier av slike prosesser (Førde & Borch, 2010; Førde, Kramvig, Gunnerud, & Dale, 2013) viser at et samarbeid mellom flere lokale aktører, som er ulikt posisjonert, er nødvendig for å drive et prosjekt fremover. Entreprenøren er avhengig av «gode hjelpere» (Borch & Vestrum, 2010), og det man kan kalle prosjektorganiseringen eller «iverksettelsesnettverket» (Røiseland, 1999) må til sammen utfylle en rekke ulike roller og ha tilgang til visse ressurser.

Proessen med å tilrettelegge for lokale selvhjelpsgrupper og å få slike grupper «opp og stå» handler om å mobilisere ressurser – de samme ressursene som det i følge Bordieus felt-teori kan være konkurranse om. Kampen om å etablere en ny virksomhet må derfor sees i sammenheng med og i relasjon til de andre aktørene som opererer i det samme feltet. Jeg har valgt å betrakte denne ressurskampen innenfor tre dimensjoner som hver for seg representerer en ressurskilde. I et konkret prosjekt vil man ofte oppfatte disse dimensjonene som ulike faser i et utviklingsløp, men det er ikke sikkert at det må være en gitt rekkefølge og vi vil i praksis ofte se at det «jobbes» innenfor flere dimensjoner samtidig.

Sosialt entreprenørskap innenfor ulike dimensjoner

Jeg vil beskrive prosessen med å etablere en lokal organisasjon for etablering av selvhjelpsgrupper og informasjonsspredning om selvhjelp i Lyngen. Dimensjonene jeg har vist over, vil bli brukt til å ordne fremstillingen og samtidig vise at det er involvert ulike typer ressurser som alle er nødvendige for å lykkes i å etablere en helt ny virksomhet – f.eks. et LINK Lyngen. Dimensjonene svarer noenlunde til Bourdieus «kapitalformer»: økonomisk, sosial og symbolsk kapital (Bourdieu & Wacquant, 1992).

LINK Lyngen er et eksempel på en implementeringsprosess i et lokalsamfunn uten tidligere erfaringer med selvorganiserte selvhjelpsgrupper. Det var et lokalsamfunn hvor mange informanter hevder at alle odds talte i mot, men hvor Norges LINK nummer to ble etablert. Implementeringen av selvhjelpsgrupper etter Selvhjelp Norges modell (SN-grupper) har, som tidligere nevnt, ikke kommet like langt i de to andre lokalsamfunnene jeg drøfter her. Jeg vil se om erfaringene fra Lyngen kan gi en bedre forståelse av hvilke faktorer som må være til stede for en vellykket introduksjon av denne typen selvhjelpsgrupper. Dette blir samtidig en analyse av sosialt entreprenørskap med overføringsverdi til studier av nybrottsarbeid innenfor andre samfunnssektorer.

LINK Lyngen – som eksempel på implementering av selvhjelpsvirksomhet i et norsk lokalsamfunn

Prosjekt LINK Lyngen ble startet i 2006 etter initiativ fra leder for Angstringen Nord. Prosjektlederen hadde selv erfaring med grupper og ønsket å spre kunnskap om selvorganiserte selvhjelpsgrupper og etablere en gruppe som samlet deltakere på tvers av ulike problemtyper, i sin hjemkommune Lyngen. Helsedirektoratet utlyste tilskuddsmidler til selvhjelpsprosjekter dette året, med henvisning til en ny Nasjonal Plan for selvhjelp (Helsedirektoratet, 2004). Kommunens ledelse ble kontaktet, råd og støtte ble innhentet sentralt fra Norsk Selvhjelpsforum (NSF) og Knutepunktet Selvhjelp Norge (Senere «Selvhjelp Norge - Nasjonalt kompetansesenter for selvorganisert selvhjelp»).

Stiftelsen LINK Lyngen ble opprettet av Lyngen kommune våren 2008 og prosjektleder fikk nå en rolle som daglig leder. Modellen var LINK Oslo som ble startet høsten 2004, men tilblivelseshistorien var annerledes i Lyngen.

Et LINK er ment å «lenke sammen» mennesker som ønsker å gå i ei selvhjelpsgruppe og tilby egnede lokaler. Akronymet står for læring, informasjon, nettverk og kunnskap (LINK Oslo 2013). Et LINK kan også tilby informasjon om selvhjelpsgrupper, gi råd til de som skal starte ei gruppe og bistå med å skaffe en igangsetter – en som på bakgrunn av egen erfaring og/eller opplæring kan bidra til at ei gruppe kommer i gang og finner en hensiktsmessig arbeidsform. Videre kan et LINK være et lokalt kompetansesenter for selvhjelpsarbeid som kan arrangere lokale folkemøter, seminarer for fagpersoner og politikere eller tilby kurs og forelesninger til utdanningsinstitusjoner. I land som USA, Storbritannia og Tyskland kalles slike sentre for ‘clearinghouses’ – som kan oversettes til noe sånt som lokale for mellommenneskelige utvekslinger. LINK Lyngen omtaler seg selv som «et senter for selvhjelp og mestring» og som en «møteplass» (Vang, 2010).

Jeg skrev at LINK Lyngen og LINK Oslo har nokså ulike historier for hvordan de kom til å bli de institusjonene de i dag er blitt. LINK Oslo vil jeg ikke gå dypere inn på her, men bare kort nevne at det får midler av Oslo kommune, men drives av stiftelsen Norsk Selvhjelpsforum der flere av de sentrale personene hadde bakgrunn i Angstringen. Norsk Selvhjelpsforum ble opprettet i 1998, og driver både det lokale LINK Oslo og det nasjonale Kompetansesenteret Selvhjelp Norge. LINK Oslo ble etablert i en situasjon der det allerede var en omfattende selvhjelpsaktivitet i gang. LINK Oslo kunne bidra til at noe av erfaringskunnskapen fra denne virksomheten ble tatt vare på og formidlet videre og anvendt i forbindelse med opprettelse av nye grupper og opplæring av igangsettere. Gruppene fikk også et lokale som var dedikert til selvhjelpsgrupper og som ikke måtte deles med ulike andre aktiviteter slik situasjonen ofte er f eks. i frivilligsentralene (Feiring, 2014; Zeiner, 2014).

Prosjektleder var selv aktiv innenfor Angstringen og hadde tidligere arbeidet for etablering av telefonbaserte selvhjelpsgrupper i Nord-Norge. I Lyngen var det imidlertid ikke noen lokale selvhjelpsgrupper fra før. Lyngen var derfor i en situasjon som mange andre norske lokalsamfunn vil kunne kjenne seg igjen i. Selvhjelpsgrupper har først og fremst vært forbundet med gruppene til Anonyme Alkoholikere (AA), blant annet gjennom populærkulturelle fremstillinger på film og tv, og koblet til avhengighetsproblemer. Det var også sannsynlig at det fantes personer som hadde erfaring med AA eller andre 12-trinnsgrupper f eks i Tromsø – en 2 timers kjøretur fra kommunesenteret i Lyngen. Behandlingstilknyttede støttegrupper, f eks for brystkreftopererte, kan også ha vært kjent i befolkningen, men slike grupper har heller ikke vært lokalisert i Lyngen. En fordel som Lyngen hadde, og som man ikke kan forskuttere, var at det fantes en lokal «ildsjel» (Vestby, Gundersen, & Skogheim, 2014) som hadde motivasjon og krefter til å jobbe for «saken».

Lokal «ildsjel»

Den lokale prosjektlederen spilte en helt sentral rolle som «sosial entreprenør» i prosessen som ledet frem til opprettelsen av et LINK og i arbeidet med å få i gang konkrete grupper. Rollen som sosial entreprenør kan være viktig i dette henseendet. En sosial entreprenør er mindre bundet av de administrative strukturene, de offentlige tjenestene og de etablerte politiske miljøene, og kan derfor gå på tvers av dem i jakten på ukonvensjonelle løsninger.

Sosialt entreprenørskap er et begrep som er utledet av den formen for entreprenørskap som vi forbinder med næringslivsgründere. Det viser til mennesker som tar initiativ, er kreative og innovative, og som klarer å skape et nytt produkt eller tjeneste som det finnes avsetning for. Sosiale entreprenører er, som sitatet ovenfor sier, mest opptatt av å forbedre noe i samfunnet, skape en sosial verdi – ikke profitt. Likevel er det et slektskap mellom alle typer entreprenører når det gjelder dette med eget initiativ, evnen til å analysere eller tolke et behov, og kreativitet i forhold til innovasjon. Det er også et antatt slektskap mellom næringslivets gründere og sosiale entreprenører når det kommer til den indre drivkraften: de realiserer seg selv, gjennom å realisere et samfunnsmessig prosjekt (Schei & Rønnevig, 2009). Innenfor selvhjelpsarbeid kan det også tenkes en enda mer direkte forbindelse med eget selvendringsarbeid og samfunnsendrende aktivitet, når kompetanse og redskaper som først ble utviklet i en lukket gruppe, senere tas i bruk på en lokalsamfunnsarena.

Så kan man spørre: Er det innovativt å starte selvhjelpsgrupper eller å lage et lokalt LINK, når dette allerede er gjort tidligere andre steder?

Spørsmålet bygger på et premiss om at dersom noe har fungert ett sted, så kan det enkelt kopieres et nytt sted – at man kan lage en «oppskrift». I forskningslitteraturen er det mye som taler i mot dette og for at den lokale konteksten kan spille en avgjørende rolle. Manglende forståelse for den lokale konteksten kan være en forklaring på at oppstart av lokale selvorganiserte selvhjelpsgrupper mange steder går svært langsomt.

Hovedantakelsen her er, med andre ord, at det krever både en lokal «ildsjel» og ikke så lite sosialt entreprenørskap for å få i gang selvhjelpsaktivitet i et bestemt lokalsamfunn. Dette har sannsynligvis å gjøre med at et hvert lokalsamfunn har sine egne kulturelle forutsetninger og at det også vil være avhengig av «ildsjelens» personlige forutsetninger for lokal nettverksbygging.

En annen antakelse er at det er nødvendig med et samspill mellom lokale og sentrale krefter for at de lokale aktørene som arbeider for selvhjelpsgrupper får tilstrekkelig legitimitet og diskursiv makt i form av sentrale retningslinjer og policy-erklæringer. Jeg vil utdype dette siste noe mer, før jeg går nærmere inn på hovedantakelsen nevnt i avsnittet over.

Legitimering

Den lokale prosjektlederen som tok initiativ til det som etter hvert ble stiftelsen LINK Lyngen, var motivert ut i fra eget utbytte med gruppe og hva hun oppfattet som et behov i lokalsamfunnet hvor hun selv bodde. Hun hadde ikke noen sentral posisjon i kommunen, verken i kraft av stilling, posisjon i det lokale organisasjonslivet eller på andre måter. Hun sier selv at «ingen blir profet i egen bygd» (intervju) for å understreke at skepsisen noen ganger kan være større når en ny idé lanseres av en sambygding enn når den kommer utenfra.

Selv om hun ikke hadde noen sentral stilling i lokalmiljøet, hadde hun et sterkt nettverk innenfor det nasjonale selvhjelpsmiljøet. Hun var styreleder i Stiftelsen Angstringen Norge og dessuten engasjert i Mental Helse lokalt i Nord-Troms. Helse- og sosialdirektoratet utlyste tilskudd til selvhjelpsprosjekter som et virkemiddel i

Opptrappingsplanen for psykisk helse og begrunnet i den nye Nasjonal plan for selvhjelp. Hun så dermed en mulighet for å skape et LINK Lyngen. Første henvendelse til kommunen ga imidlertid ikke noe respons.

Det som videre skjedde, er betegnende for en «ildsjel»: Hun ga ikke opp, men søkte hjelp gjennom sitt eget nettverk. Daglig leder for Norsk selvhjelpsforum ble kontaktet og spurt om å være veileder for prosjektet og prosjektlederen. Dette var en person som allerede var svært sentral i selvhjelpsmiljøet, og hadde gode kontakter inn i ulike fagmiljøer og i Helsedirektoratet. En ny henvendelse til kommunen ble denne gang besvart positivt og søknad til Helse- og sosialdirektoratet ble utformet og sendt. Samtidig ble det innledet et meget viktig samarbeid med rådmannen i Lyngen kommune. Prosjektleder sier selv at hun i denne perioden plagdes med autoritetsangst og liten tro på seg selv – uten oppmuntring og støtte, ville hun ikke greid å gjennomføre det hun gjorde. Det var ikke en naturlig sak for henne å skulle banke på rådmannens dør. For å fylle rollen som sosial entreprenør, måtte hun ta tak i seg selv og mobilisere mot og styrke hun selv ikke trodde hun hadde. For å mobilisere denne styrken, trengte hun støtte fra andre, sier hun. Nå begynner ballen endelig å rulle – men den ruller fremdeles ikke helt av seg selv.

Jeg vil forsøke å vise at den videre utviklingen foregikk på flere nivåer samtidig og at den krevde flere typer innsats – både i form av konkrete søknader og forespørsler om materiell støtte, politisk arbeid og nettverksarbeid. I tillegg måtte det arbeides på et symbolsk plan – med befolkningens kulturelle forestillinger om hva selvhjelpgrupper var og hvem de var for.

Konkrete forutsetninger for lokal gruppevirksomhet

Lyngen kommune stilte seg bak en søknad til Helsedirektoratet om et lokalt selvhjelpsprosjekt, og kommunen lovet selv å bidra med driftsmidler og være behjelpelig med å skaffe lokaler. Søknaden ble innvilget, og et lokale i et servicebygg i kommunesentrumet Lyngseidet ble snart funnet. Kommunen dekket husleie og andre kostnader som inventar, strøm, telefon og internett. I lokalet var det mulig å ha en liten kontorplass for prosjektleder og å romme selvhjelpsgruppens møter. Et lite tekjøkken muliggjorde kaffekoking og litt servering av kjeks og lignende, og det var tilgang til toaletter.

Lokalet var samlokalisert med en del andre tjenester som tannlegekontor, fysioterapeut og trygdekontor – dermed var det ingen utenforstående som kunne vite hvem som var en gruppedeltaker på vei til møte. I et gjennomiktig lokalsamfunn kan det være ekstra krevende å ivareta anonymiteten til deltakerne.

Informasjonsarbeid krever også materiell, kompetanse og penger. Prosjektmidlene gjorde det mulig å få laget en egen brosjyre – som var en modifisering av brosjyren som LINK Oslo hadde – og trykke den opp. Et eksternt konsulentfirma ble hyret for å utforme brosjyren og en internettside.

LINK Lyngen brukte også pressen for å informere om sin eksistens, opplyse om informasjonsmøter og begynne å rekruttere gruppedeltakere. Annonser ble satt inn i avisa Nordlys og Framtid i Nord. Sistnevnte inngikk en egen markedsføringsavtale med LINK Lyngen, noe som sikret rabatterte annonsepriser.

Alle disse materielle forutsetningene ble innfridd ved hjelp av statlige prosjektmidler og kommunens egne bidrag og samarbeidsvilje. Kommunen spilte også en viktig rolle for å få de statlige midlene, ettersom den var villig til å stå som søker samtidig som den var villig til å la den lokale prosjektlederen ha en avgjørende innflytelse over innholdet i prosjektet. Det var et samarbeid og forhandlinger om ganske konkrete ting, mellom kommunale myndigheter og en representant for en frivillig organisasjon som på dette tidspunktet var Angstringen. Den lokale prosjektlederen fikk gjennom prosjektet lønnskompensasjon tilsvarende 20 % stilling som daglig leder.

Politisk forhandling og nettverksbygging

Lyngen kommune tok på seg rollen som samarbeidspartner i prosjektsøknaden til Helse- og sosialdirektoratet. Rådmannen spilte en aktiv «pådriverrolle» internt i administrasjonen og overfor politikerne i en fase der det var kort tid til rådighet grunnet søknadsfristen. Han skriver følgende i en epost til etatslederne: «Selv om det er kort tid og vi sikkert har behov for en del interne avklaringer synes jeg at dette er så interessant at vi bør støtte opp om søknaden» (Vang, 2010). I eposten beskriver rådmannen selvhjelpsgrupper som «et godt supplement til våre ordinære tjenester» og prosjektet som en sjanse til å gjøre Lyngen til «en pilotkommune» (Vang, 2010).

Lyngen kommune er en liten kommune med 3200 innbyggere og har derfor trolig større mulighet for «ubyråkratiske» beslutningsprosesser og rask handling om det behøves. Ikke bare kjenner de fleste aktørene hverandre på et mer uformelt og personlig plan, mange har også dobbelt- og trippelroller. Mange av politikerne har administrative stillinger i kommunen og mange har i tillegg sentrale verv i frivillige organisasjoner. I den lokale politiske virkeligheten kan dette selvsagt slå begge veier, muligheten til å trenere en beslutning kan være større, men sjansen til å få flere aktører til å dra i samme retning kan også være større.

Lyngen hadde ikke, som tidligere nevnt, lokal selvhjelpsgruppeaktivitet fra før. Det har nok vært enkeltpersoner som har oppsøkt AA eller andre 12-trinnsgrupper utenfor bygda, men de har ikke hatt noen offisielle talspersoner i lokalmiljøet som kunne vært potensielle motstandere av å få en «konkurrent» på det lokale selvhjelpsfeltet. Det må også tilføyes at AA-bevegelsen har en policy om å holde lav profil og ikke ta stilling til samfunnsspørsmål eller markedsføre seg selv aktivt. AA ønsker ikke offentlige midler. LINK Lyngen har også fra søknadstidspunktet og frem til i dag vært åpen for å huse selvhjelpsgrupper som følger en annen modell enn den Angstringen og senere Selvhjelp Norge har formidlet gjennom brosjyrer og websider, f.eks en AA-gruppe. Daglig leder sier at «alle» grupper som selv sier de vil drive selvhjelpsvirksomhet kan få bruke lokalene, også assisterte (ledete) grupper, men hun ønsker ikke behandlingsgrupper.

Det er et rikt foreningsliv i Lyngen, og det er også mye aktivitet knyttet til Den norske kirkes lokale menighet. LINK Lyngen har imidlertid ikke funnet noen samarbeidsplattform i forhold til menigheten eller presten for selvhjelpsarbeid. Menigheten i Lyngen har et eget diakoniutvalg og kirken har følt et ansvar overfor pårørende i forbindelse med dødsfall. Det er ikke uvanlig at Den norske kirke tar initiativ til sorggrupper ledet av presten eller annen ansatt i menigheten (f.eks diakon). Det har ikke vært slike sorggrupper i tilknytning til menigheten i Lyngen.

Prosjektlederen har imidlertid ikke oppfattet kirken som interessert i noe samarbeid med LINK Lyngen for å møte slike behov eller interesse for den selvhjelpsmetodikken som Selvhjelp Norge formidler. Den nye formen for selvhjelpsarbeid som LINK Lyngen representerer, støter kanskje i mot en mer etablert omsorgs- og selvhjelpspraksis. Hun sier at «det virker som kirken har monopol på sorgen».

Lyngen er geografisk delt inn i flere mindre bygder eller grendelag. Etnisk og sosialt har Lyngen-samfunnet vært sammensatt av både norske, samiske og kvenske befolkningsgrupper, og det har vært klasseskiller basert på ulike posisjoner i de tradisjonelle primærnæringene, småindustribedrifter og utbyggingen av den senere tids offentlige tjenester og service-sektor. Religiøse grupperinger er stort sett forankret i luthersk kristendom og for det meste tilknyttet Den norske kirke, men det er sterke fellesskap knyttet til lokale læstadianske forsamlinger og misjonsforeninger.

Den lokale prosjektlederen sier at ulike sosiale og religiøse tilhørigheter aldri har vært noe problem i forhold til selvhjelpsarbeidet, og at humanetikere og læstadianere har deltatt i samme gruppe.

En informant som kjenner godt til de sosiale og religiøse grupperingene i bygda resonnerer slik:

Det LINK Lyngen gjør ligger nært opptil det som vi allerede har etablert her, altså de samhandlingsstrukturer som vi har. Det er to muligheter: Enten blir det noe konkurrerende, som kanskje ødelegger de strukturene vi har. Eller det kan være sånn at LINK Lyngen finner ferdige strukturer, henger seg på strukturer som allerede er der og styrker dem. Jeg tenker på tradisjoner og måter å samhandle på – kommunikasjonslinjer. Det kan være tradisjoner for hvordan man snakker med hverandre når man møtes. Lyngen er et gjennomsluttig samfunn, i motsetning til mange andre steder hvor man ikke kjenner så mange. Jeg har ikke klart å konkludere hva det er som har gitt LINK Lyngen fotfeste her. Om årsaken er de eksisterende strukturene her, eller om det dekker et behov som før var udekket. Jeg tror imidlertid ikke at de har klart å bryte ned eksisterende strukturer – det er heller et supplement. (fagperson/politiker)

Prosjektlederen sier selv at det er innenfor fagmiljøene at hun har merket mest skepsis, og muligens også litt motstand, mot selvhjelpstanken. Hun mener at dette kan bero på misforståelser blant enkelte fagpersoner som frykter at selvhjelpsgruppene rekrutterer psykisk syke mennesker som kan bli dårligere av gruppeprosesser uten profesjonelle ledere. På denne bakgrunn må vi kunne spørre om alle deler rådmannens beskrivelse av LINK Lyngen som et «supplement» til de ordinære tjenestene, eller om noen ser det som et «konkurrerende» alternativ som kan undergrave behandlings- og omsorgstjenestene.

Da jeg intervjuet fagpersoner i Lyngen i 2011 og 2012, var det vanskelig å finne noen som argumenterte mot LINK Lyngen eller verdien av selvhjelpsgrupper. Det er vanskelig å si hvorfor informantene uttaler seg positivt i intervjuene, når både prosjektlederen og andre pådrivere for selvhjelpsiden har opplevd å møte motstand i fagmiljøene. Det kan ha noe med tidspunktet å gjøre, at tiden har arbeidet for

LINK Lyngen og at selvhjelpskonseptet nå er mer allment godtatt – også i fagmiljøer som tidligere var mer skeptiske. En annen mulighet er at informantene underkommuniserer sin egen skepsis i intervjuene. Det vil likevel fortelle noe om hva som oppfattes som de mest «stuerene» (hegemoniske) oppfatninger av selvhjelpsgrupper i Lyngen og indikere at informasjonskampanjene har fått et visst gjennomslag.

Rådmannen i Lyngen kommune ble tidlig en viktig støttespiller for prosjektlederen og fungerte som en «døråpner» innad i kommuneadministrasjonen og det politiske miljøet. Prosjektleder sier selv at hun aldri ville ha klart å stå løpet ut uten støtten hun fikk fra denne sentralt plasserte medspilleren. Det var ikke bare det konkrete arbeidet innad i det kommunale systemet i form av legitimering, argumentasjon og mobilisering av flere støttespillere som var avgjørende her, skal vi tro prosjektleder. Rådmannens betydning som moralsk støtte for henne var kanskje like avgjørende.

I ettertid sier den daværende rådmannen at han alltid har hatt troen på ideen bak selvhjelpsgruppene – betydningen av erfaringskunnskapen til «den som har skoen på»:

Det at prosjektlederen var der som pådriver, var engasjert og fikk folk med seg ... Det er avhengig av «ildsjeler»! Det er også viktig at kommunen støtter – både økonomisk og moralsk. Viktig! Prosjektleder var en sånn «ildsjel»! Og så er det bra at det var sentrale støttespillere med også, slike som lederen for Norsk Selvhjelpsforum. En dyktig person som kom og holdt foredrag. Det betydde nok også mye for de profesjonelle helsetjenestene. Det bidro til å få litt gjennombrudd der, selv om jeg er litt usikker på status nå.

Den tidligere rådmannen beskriver, i likhet med prosjektleder, de lokale helsearbeiderne som delvis avventende og litt skeptiske. Det ville vært svært vanskelig, kanskje umulig, for prosjektleder å overbevise fagmiljøene uten å ha et solid lag av støttespillere i ryggen.

Folkehelsekoordinatoren ble også på et tidlig tidspunkt en sentral samarbeidspart i forhold til fagmiljøene. Leder i Norsk Selvhjelpsforum i Oslo ga viktig tilgang på søknads- og prosjektutviklingskompetanse, foruten moralsk støtte og lokal legitimering.

Prosjektleder er selv født i bygda, men har i store deler av sitt voksne liv bodd utenfor kommunen. Hun flyttet tilbake sammen med sin mann på et tidspunkt da hun var blitt uføretrygdet. Hun hadde da egen erfaring med selvhjelpsgruppe, hatt verv i brukerorganisasjonen Mental Helse og var godt kjent med sentrale personer i Angstringen Norge, hvor hun noe senere ble styreleder. Prosjektleder hadde med andre ord nettverksrelasjoner i en brukerorganisasjon og en selvhjelpsorganisasjon. Det kan regnes som en styrke at dette nettverket både var regionalt (Nord-Troms), lokalt (Nordreisa og Lyngen) og nasjonalt (Angstringen Norge og Norsk Selvhjelpsforum).

«Broene» i nettverket er viktige her – altså relasjoner og mellomledd-personer som forbinder et lokalt eller personlig nettverk med andre nettverk som kan gi tilgang på makt og ressurser (Fyrand, 2005[1994]). Prosjektleder er selv en «bro» mellom lokale

brukerorganisasjoner/selvhjelpsorganisasjoner og de nasjonale organisasjonene, og hennes kontakt med leder for Norsk Selvhjelpsforum, senere også Selvhjelp Norge, knytter hennes nettverk til et mer innflytelsesrikt nettverk i direktoratet og sentrale politikere i Oslo. Denne relasjonen kan være nyttig, ikke slik at selve søknadsbehandlingen i direktoratet påvirkes, men på den måten at hun opparbeider viktig kompetanse i forhold til å utforme en slik søknad.

For å komme videre med målsetningen om et LINK Lyngen, måtte det drives mer nettverksbygging. Informasjonsarbeidet overfor personer i administrative og faglige stillinger og lokalpolitikere hadde på mange måter en dobbelt målsetning: Å gi folk i nøkkelposisjoner mer kunnskap om hva selvhjelpsarbeid er og hvilket behov det er for grupper, og å skaffe seg støttespillere og motvirke at det ble skapt motstandere.

Da prosjektsøknaden ble innvilget og senteret ble opprettet, så ble det også innledet konkrete samarbeidsrelasjoner til ulike firmaer, f.eks., Kontor Nor som tok seg av innstallering av pc-utstyr, Telenor som sørget for internett, Christensens konsulenttjenester som utformet internettsider, avisannonser og trykkeklaare brosjyrer, og Lyngsalpan Vekst som både trykket brosjyrene og tok seg av vaktmesteroppgavene. Samarbeidet med en rekke lokale bedrifter bidro også til å gjøre LINK Lyngen bedre kjent blant befolkningen (Vang, 2010). Samarbeidet med kommunen er imidlertid det mest avgjørende for å vinne aksept i tjenestene og nå ut til befolkningen.

Prosjektleder beskriver samarbeidet med kommunen slik:

Vi har jobbet tett sammen med kommuneledelsen i Lyngen. Vi har, som NN (leder for NSF) sa en gang, arbeidet sammen med kommunen både forlengs og baklengs, og har bygget opp et godt samarbeidsforhold til ledelsen i Lyngen kommune. Gode menneskelige relasjoner er viktig i selvhjelpsarbeid, uansett hvem vi er og hvilken rolle vi til enhver tid har i praksis. (Vang, 2010: 21).

Neste skritt var å invitere inn «mulige interesserte samarbeidspartnere» (Vang, 2010: 21) til et arbeidsseminar. Alle som ble betraktet som potensielle samarbeidspartnere – «en bredest mulig målgruppe av mennesker i organisasjoner og nettverk» (Vang, 2010: 21) – ble personlig kontaktet før invitasjonsbrevet ble sendt ut. Prosjektleder skriver i 2010 at: «Først i ettertid har jeg forstått viktigheten og nytten av denne nettverksbyggingen» (Vang, 2010: 21).

Før arbeidsseminaret ble avholdt, fikk prosjektlederen også i stand et planleggingsmøte med deltakelse av rådmann og folkehelsekoordinator fra kommunen og Norsk Selvhjelpsforum via telefon fra Oslo. Kommunelegen og varaordføreren var også invitert, men kunne ikke komme. Prosjektleder og folkehelsekoordinator ble deretter invitert til et møte med helsepersonell i kommunen. Dette møtet fikk luftet mange spørsmål som opptok fagpersonene, f.eks. taushetsplikten, og flere meldte seg på arbeidsseminaret etterpå. Det ble for øvrig understreket at etatslederens holdning var nokså avgjørende for om de kunne ta seg fri fra jobben for å gå på et slikt seminar i arbeidstiden.

Arbeidsseminaret hadde innlegg i fra Lyngens varaordfører, mens selvhjelpsorganisasjonene var representert ved representanter fra LINK Oslo og

Norsk Selvhjelpsforum. I tillegg hadde én i fra Helse- og sosialdirektoratet et innlegg. De eksterne bidragsyterne kan ha vært viktige for å legitimere prosjektet overfor befolkningen og fagmiljøene. Arbeidsseminaret 14. september 2006 ble samtidig den formelle åpningen av senteret.

Nettverksarbeidet har også vært viktig i forhold til å få pressen interessert i prosjektet. Prosjektleder forteller om hvordan hun ble tipset om å gå via ordføreren som var Arbeiderpartimann med gode kontakter i A-pressen. Han viste henne videre til varaordføreren fra samme parti som kunne tipse om en konkret journalist i avisa Nordlys. Slik kom det i stand en reportasje om prosjektet der både varaordfører, folkehelsekoordinator og prosjektleder ble intervjuet av avisa. Hun fikk også et samarbeid med lokalavisa Framtid i Nord, som har kontor på Lyngseidet, om dekning av fremtidige aktiviteter og annonsekjøp. NRKs distriktskontor laget også en reportasje om arbeidsseminaret og åpningen der viste filmopptak både fra selve seminaret og fra en forventningsfull og spent prosjektleder i frisorstolen i forkant. Hun forklarer at det krevde ekstra mot å ta kontakt med TV, men at hun var blitt sterkt oppfordret til det av lederen for Norsk Selvhjelpsforum. Dette viser også betydningen av prosjektlederens eksterne nettverk.

Det møtte opp 50 deltakere og blant tjenestene og organisasjonene som var representert finner vi: ergoterapeut, psykiatriske sykepleiere, kommunelege, helsesøster, kulturkonsulent, personalansvarlig i kommunen, skolefaglig ansvarlig, bibliotekar, barnehageleder, sosialleder, flyktningekoordinator, folkehelsekoordinator, daglig leder for dagsenteret (psykisk helsearbeid), tannlege, trygdekontoret, Bikuben brukerstyrt senter, rådgiver hos fylkesmannen i Troms, diakoniutvalget, enkelte bygdeutvalg, Pensjonistforeningen, organisasjonen Pårørende til spillavhengige (PTS), Hørselshemmedes forbund, Afasiforeningen, Mental Helse Lyngen, Angstringen Alta, Lansforeningen for hjerte- og lungesyke (LHL), Sanitetsforeningen og Husflidslaget. (Vang, 2010: 31)

En del av seminardagen ble avsatt til gruppearbeid der gruppene skulle diskutere ulike sider ved å starte opp selvhjelpsgrupper i en kommune som Lyngen. Gruppearbeidene aktiviserte seminardeltakerne og fikk dem til å tenke gjennom hvordan selvhjelpsgrupper kunne bli et mulig verktøy til å møte behov som faktisk finnes i kommunen. Gruppearbeidene åpnet en mulighet for å gjøre flere aktører til «medeiere» i implementeringsprosessen. Prosjektlederen sier etterpå i et intervju med avisa Framtid i Nord at «(d)ette er starten på et nettverk. Og det var planen bak. Dette var første forsøk.» (Vang, 2010: 34)

Informasjonsarbeidet har, som jeg nevnte ovenfor, hatt en dobbelt målsetning: Informasjonsoverføring og nettverksbygging. Informasjonsoverføringen har imidlertid flere aspekter enn formidling av kunnskap. Det handler også om å skape åpninger for nye perspektiver, nye måter å betrakte det kjente på, og å påvirke holdninger. Overfor befolkningen generelt, vil massemediene ofte være viktige informasjons- og påvirkningskanaler: «Media har vist seg å være en viktig samarbeidspartner og nødvendig aktør i markedsføring og informasjonsarbeidet.» (Vang, 2010: 30) Jeg skal se litt nærmere på informasjons- og holdningsarbeidet i Lyngen i neste avsnitt.

Symbolsk arbeid

Prosjektlederen nevnte noe om hvor vanskelig det var å være «profet i eget land». Vi har et annet uttrykk for dette i den norske «janteloven», hvor det første budet lyder slik: «Du skal ikke tro du er noe» og det tredje slik «Du skal ikke tro du er klokere enn oss». Janteloven uttrykker provinsens sosiale kontroll og sterke likhetsideologi hvor man sanksjonerer knallhardt dem som prøver «å stikke seg frem». Har man «gode anlegg» for det fra før, kan Janteloven lett gi næring til mindreverdighetsfølelsen. Dette representerer også en terskel for den sosiale entreprenøren, når det gjelder å bli tatt på alvor og finne mottakelighet for det budskapet man har å komme med.

Et LINK vil ikke kunne fylle sin funksjon som et «senter for selvhjelp og mestring» bare ved hjelp av et egnet lokale, varme i panelovnene, noen flotte brosjyrer og en selvhjelpskoordinator ventende ved telefonen. Et LINK og selvhjelpstanken må være kjent i blant folk flest, blant fastleger, NAV-ansatte, barnevernsarbeidere og psykologer. Ikke bare kjent – det må være begripelig og noenlunde forstått hva det egentlig er, og det må bli vurdert som noe positivt og nyttig. Ikke minst, må det oppfattes som noe som angår en selv eller de klientene man møter i yrket sitt. For å komme dit hen, må det gjøres et symbolsk arbeid i lokalsamfunnet, i kommuneadministrasjonen og i ulike offentlige tjenester som møter folk i vanskelige situasjoner.

Prosjektleder har gjort seg en del refleksjoner rundt dette underveis, hvordan formidle noe som lokalsamfunnet ikke har kjennskap til fra før, noe mange ikke en gang har et begrep om?

Vi ser også at avisoppslag har vært nødvendig folkeopplysningsarbeid. Det er ikke vi selv som har skrevet dette, andre har vurdert arbeidet og formidlet det med sine egne ord. Kanskje journalistenes språk gjorde selvhjelp som fenomen mer tilgjengelig for menneskene rundt oss? (Vang, 2010: 30)

LINK Lyngen trengte hjelp til å markedsføre seg selv. Under åpningen fikk det nye senteret to bilder i gave fra kommunen. Folkehelsekoordinatoren overrakte bildene som hadde abstrakte motiver og sa at de symboliserte «det litt diffuse som senteret enda opplevdes for oss her i Lyngen» (Vang, 2010: 31).

I markedsføring tenker man ofte på informasjonsformidling som en to-trinns prosess: Først må oppmerksomheten vekkes, dernest kan man komme med budskapet. Mange reklamekampanjer har startet med oppslag som har inneholdt lite informasjon, men som i stedet har forsøkt å vekke oppmerksomheten og fremkalle undring og nysgjerrighet. Når den mer prosaiske informasjonen har kommet på et senere tidspunkt, har publikum vært «modnet». Norsk Selvhjelpsforum og senere Selvhjelp Norge har samarbeidet med den kjente reklamemannen Ingebrigt Steen Jensen i flere år og opparbeidet en del kompetanse. Et år kjørte de en kampanje for LINK Oslo som bestod av store annonser i aviser og blader med en rekke påstander gruppert som motsetningspar, der setningene til høyre representerte selvhjelpsalternativet: F eks «Du trenger hjelp/Du kan hjelpe deg selv» og «Grav i fortiden/Se fremover». LINK Oslo var bare nevnt med en liten logo helt nederst på plakaten.

Medieoppslagene rundt oppstarten til LINK Lyngen må ha ført til at de aller fleste husstandene i kommunen måtte ha fått med seg noe av det som var på gang. Navnet LINK Lyngen, navnet på prosjektlederen som selv var fra kommunen og begrepene «selvhjelp» og «selvhjelpsgruppe» dukket opp i flere sammenhenger. Kanskje så man det i forbifarten og glemte det igjen. Likevel er sjansen større for at man legger merke til det og kanskje gransker det litt nøyere neste gang det dukker opp i synsfeltet eller nevnes i en samtale.

Trinn to i markedsføringen av LINK Lyngen var å sende ut en brosjyre til alle husstandene i kommunen og en annonsekampanje i lokalavisa der interesserte ble invitert til å komme innom på tirsdagskveldene. Brosjyren forklarte hovedprinsippene for selvhjelpsgrupper og hvordan man kunne komme i gang via LINK Lyngen. Brosjyren ble også brukt til elektronisk markedsføring på de lokale bilferjenes TV-skjermer. Forsiden har bilde av to måker og mange forbinder nå LINK Lyngen med denne «måse-brosjyren».

Det kom en del mennesker til senteret på Lyngseidet på tirsdagskveldene. Det ble reist mange forskjellige forslag til ulike typer grupper, alt fra bekymringer knyttet til naturkatastrofer til kommunikasjonsutfordringer i arbeidslivet. Men det var ikke så mange som meldte ønske om å delta i en samtalebasert gruppe selv. Etter en stund begynte prosjektlederen å stille spørsmål ved hvor de var på vei? Hun opplevde det slik at de fleste som kom oppfattet senteret som et sosialt møtested for småprat over en kaffekopp – ikke et sted for å arbeide med sine egne problemer. I forbindelse med et besøk av lederen i Norsk Selvhjelpsforum, ble det planlagt tre arrangementer: Møte med kommuneledelsen, folkemøte på rådhuset i Lyngseidet og sosialt samvær i LINK Lyngen etterpå.

Møtet med kommuneledelsen kom i stand fordi rådmann og varaordfører, som begge hadde fulgt LINK Lyngen fra starten, ønsket å snakke litt med lederen i Norsk Selvhjelpsforum om kommunens rolle i forhold til senterets virksomhet. Folkemøtet hadde «selvhjelp» som tema og hovedbudskapet var at «du må ha et problem» for å gå i gruppe. I lokalavisas fyldige referat var dette også slått opp som overskrift. Meldingen var klar nok, LINK Lyngen skulle ikke være et sosialt treffsted. Målsetningen var å samle personer som ønsket å danne selvhjelpsgrupper for sammen å arbeide med egne problemer. Det ble også enda tydeligere for prosjektleder etterpå, under det sosiale samværet etter folkemøtet, at det begynte å haste med å få i gang grupper.

Folkemøtet blir av prosjektleder betegnet som et vendepunkt i utviklingen av LINK Lyngen. De måtte nå støte fra seg en del mennesker som hittil hadde kommet til senteret på «selvhjelpsmøter» om tirsdagskveldene, men som ikke ønsket å gå i gruppe selv. Imidlertid så lyktes de snart med å etablere de første «ordentlige» selvhjelpsgruppene; anonyme grupper med faste møtetider i LINK Lyngens lokaler der deltakerne kunne snakke fortrolig med hverandre om sine egne livsproblemer. De åpne tirsdagsmøtene fortsatte ennå en stund under navnet Åpent Hus, men folk sluttet etter hvert å komme. Vendepunktet var en reorientering av LINK Lyngens virksomhet og en korrigerende av det bildet som var blitt dannet av senteret i bygda.

Korrigerende av misforståelser, oppklaring av uklarheter og imøtegåelse av rykter er viktige elementer i en kommunikasjonsstrategi som har en langsiktig og dyptgående målsetning. I små lokalsamfunn kan rykter og feilinformasjon spre seg veldig fort og

det kan være enkelt å sabotere et tiltak eller en informasjonskampanje – om initiativtakeren ikke har en strategi i forhold til dette. Lokale aktører «vet» dette uten at det nødvendigvis er bevisst eller verbalisert kunnskap. Her spiller nettverket en viktig rolle og evnen til å handle raskt dersom noe kommer ut av kontroll. Folkemøtet er et eksempel på et slikt tiltak, og vi kan også føye til avisreportasjen fra folkemøtet som nådde ut til langt flere enn de oppmøtte. Minst like viktig er den kontinuerlige kontakten med et nettverk av personer som i ulike posisjoner kommer i kontakt med befolkningen, f.eks NAV-ansatte, hjemmesykepleiere og foreningsledere av ulike slag. Disse personene kan, hvis de selv har bedre kunnskaper og føler lojalitet til tiltaket, korrigere og supplere informasjon når de snakker med folk fra bygda.

Prosjektleder erfarte at det særlig var én fordom som var utbredt og som gjorde det vanskelig å rekruttere mennesker til selvhjelpsgrupper: At selvhjelpsgrupper var for «psykisk syke» mennesker. Denne holdningen var forbundet med at psykiske lidelser var stigmatisert og noe man ikke ønsket å bli assosiert med – også i de tilfellene man selv hadde søkt profesjonell hjelp for dette. Utfordringen var altså ikke at dette med psykiske lidelser var uforenlig med å gå i gruppe, tvert i mot! Problemet var at denne koblingen så ut til å skremme bort en stor del av befolkningen som ikke kunne eller ville identifisere seg med mennesker som hadde psykiske problemer. Folkemøtet og «ettermøtet» tok også opp dette og kan ha bidratt til å alminneliggjøre det ved å fokusere på begrepet «problem». Tenkningen i Norsk Selvhjelpsforum/Selvhjelp Norge er at det kan være et lite eller stort problem, men du må erkjenne det for deg selv og overfor de andre gruppedeltakerne. Alle kan ha et «problem» - og det er faktisk det som er «inngangsbilletten» til ei selvhjelpsgruppe, at du har et «problem» du ønsker å gjøre noe med.

Man kan si at LINK Lyngen fikk ut sitt budskap gjennom mange forskjellige informasjonskanaler og at en stor del av Lyngen-befolkningen fikk anledning til å få denne informasjonen direkte og diskutere den med andre. Prosjektlederen og hennes støttespillere hadde samtidig en viss kontroll på formidlingen og mottakelsen av selvhjelpsbudskapet, både fordi de hadde valgt interaktive kommunikasjonsmåter (Folkemøte med gruppearbeider, de åpne selvhjelpsmøtene, seminar) og fordi de selv var del av bygdas sosiale nettverk og dermed i stand til å fange opp ryktespredning og misforståelser.

Prosjektleder skriver i sin rapport at den første selvhjelpsgruppa i Lyngen ble dannet samme høst som LINK Lyngen ble opprettet. Hun forteller at en person hadde bestemt seg svært tidlig og at nummer to meldte seg rett etter folkemøtet. En tok valget etter å ha lest reportasjen i lokalavisa, mens de siste to hadde vært med på de fleste møtene som hadde blitt arrangert. Dette forteller noe om at beslutningen for den enkelte også kan være en prosess, og det underbygger betydningen av å få selvhjelpsiden presentert på ulike måter, alminneliggjøringen av den og anledningen til å kunne snakke med andre om dette uten å offentliggjøre at man selv vil bli gruppedeltaker. Temaet på folkemøtet og på de åpne kveldene i LINK Lyngens lokaler var mer generelt om hva slags grupper det var behov for – man kunne snakke på vegne av andre. Man kunne diskutere selvhjelpsarbeid på vegne av «sin egen syke mor», for å si det sånn. Det var en mer ufarlig måte å nærme seg dette på.

LINK Lyngen fortsatte informasjonsarbeidet utover vinteren og gjorde det nå i form av en rekke mindre møter med ulike målgrupper. Et av møtene var på NAV arbeid og trygd. Prosjektlederen inviterte også sin egen fastlege til dette møtet, siden han ønsket å få en bedre forståelse av hva dette egentlig gikk ut på. Hun hadde også informasjonsmøter med to grendelag i kommunens utkantområder. Hun reflekterer selv over at informasjonsarbeidet i Lyngen tar en annen form enn i Oslo:

I rapportene fra modellen LINK Oslo ser vi at de bruker mye tid på informasjonsmøter og har satset mindre på annonsering enn det vi har gjort. Jeg tenker at forskjellen mellom en storby og en liten kommune kanskje kan ha noe å si her. Jeg tenker at vi vil ikke ha folk nok i vår kommune til en rekke informasjonsmøter, men at det å snakke med folk i små grupper eller enkeltvis er mer naturlig for oss. Mange som sliter vil heller ikke komme på slike informasjonsmøter i vårt såkalte åpne lokalsamfunn. Redselen for å møte naboen eller å bli identifisert som en som har psykiske problemer er stor, dette vet vi av egen erfaring og ikke minst ut fra det folk selv sier. Markedsføringsarbeidet har derfor gått ut på å nå så nært inn på det naturlige dagligliv og naturlige aktiviteter som mulig. Informasjon via grendelagene i lokalmiljøene tror vi er en mulig spredningsarena for informasjon om hva selvhjelp og selvhjelpsgrupper (er) i bygdene våre. (Vang, 2010: 51)

Prosjektleder forteller også om hvordan hun på møtet med Nord-Lenangen grendelag måtte svare på innvendinger om at det var en lokal kultur på å være selvhjulpen uten å måtte være med i grupper og at mange hadde motforestillinger mot grupper som handlet om psykiatriske problemer. Det endte med at hun ble spurt om hun var villig til å hjelpe til med å starte opp selvhjelpsgruppe i denne nordlige ytterkanten av kommunen. Det tok litt tid, men etter hvert ble det virkelig startet opp ei gruppe her. LINK Lyngen fikk også andre henvendelser i fra klienter til enkelte av fagpersonene som hadde vært med på informasjonsmøter og som sa de var interessert i selvhjelpsgruppe fordi de «hadde hørt så mye positivt om LINK» (Vang, 2010: 48).

Informasjonsarbeidet er også et symbolsk arbeid i forhold til å skape et rom i bevisstheten til folk der begrepene «selvhjelp» og «selvhjelpsgruppe» får plass. Like viktig er det at fenomenet selvhjelpsgruppe får positive assosiasjoner knyttet til seg, at man kan motarbeide stigma og at det å være deltaker blir noe flere oppfatter som noe de selv godt kan være. Ikke sykkeliggjøring og stempling, men alminneliggjøring, samtidig som man øker bevisstheten om at det finnes problemer som er alvorlige nok og som leger og psykologer ikke alltid er de beste til å løse.

En saksbehandler på NAV sa i følge prosjektleder følgende på informasjonsmøtet hun hadde med dem:

Saksbehandleren tok så tak i ordet livsproblemer og sa det ikke var regnet som en sykdom, men som et sosialt problem og ikke kvalifiserte til sykepenger. Kanskje var det derfor folk måtte komme med andre symptomer til legen for å bli regnet som syk, selv om årsaken egentlig var livsproblemer. Saksbehandleren sa at de ofte så dette etter en tid på trygdekontoret. (Vang, 2010: 47)

Livsproblemer kan for eksempel være knyttet til store forandringer etter et dødsfall eller at man har fått en kronisk sykdom. Det kan også handle om mestring av hverdagslivet når man har fått en alvorlig somatisk eller psykisk sykdom. Dette er utfordringer som gruppedeltakere kan ha behov for og nytte av å snakke med andre om. Prosjektlederen anbefalte helt i fra starten å unngå en tenkning om at gruppa måtte være basert på samme utgangspunkt eller diagnose. Dette konseptet, også kalt «gruppe på tvers av problem» eller «fri gruppe», har mange fagpersoner hatt problemer med å forstå. Støttegruppene tilknyttet behandlingsapparatet og pasientforeningene har tradisjonelt vært diagnosebaserte eller hatt utgangspunkt i samme type problem.

Prosjektleder forteller at dette antakelig ble for vanskelig å forestille seg for potensielle gruppedeltakere. Hun startet derfor med å annonsere ei gruppe for deltakere som sliter med å mestre kronisk sykdom. Dette gjorde rekrutteringen lettere, og snart ble den andre gruppa etablert.

Det symbolske arbeidet i Lyngen handler om en bevisstgjøring om hvor alminnelig og alvorlig det er å slite med problemer, og at selvhjelpsgrupper kan hjelpe mange flere til å «hjelp seg selv». For et lokalsamfunn som Lyngen så er dette en ny tanke for mange, at man verken skal klare alt «på egenhånd» eller å «søke hjelp» hos en behandler eller offentlig tjeneste (Brottveit, 2012). I tillegg har prosjektlederen og representantene fra nasjonale selvhjelpsorganisasjoner som har besøkt bygda gjort formidlingsoppgaven ekstra krevende ved å argumentere for «grupper på tvers». Innenfor den norske selvhjelpsbevegelsen representerer dette en utvikling i tenkningen om selvhjelpsgrupper basert på de siste 10-15 års erfaringer. I Lyngen er det imidlertid et nokså pragmatisk argument, at i en spredtbygda kommune vil det være vanskelig å samle nok deltakere til ei gruppe med «samme problem» slik dette har vært forstått tidligere (knyttet til en diagnose, bestemt livshendelse eller rusavhengighetsproblem).

Et lokalt selvhjelsfelt?

Etableringen av LINK Lyngen – et møtested, informasjonssenter og formidlingssentral for lederløse selvhjelpsgrupper i et lite lokalsamfunn – kan kanskje fortelle oss noe generelt om betingelser og suksessfaktorer for slikt entreprenørarbeid i andre lokalsamfunn. Tilrettelegging for og oppstart av selvhjelpsgrupper på et sted der det ikke er tradisjon for dette eller kunnskap om det fra før, kan kalles *sosialt entreprenørskap*. Sosialt entreprenørskap, også kalt «samfunnsentreprenørskap», er en *innovativ virksomhet og dreier seg om «nyskappingsaktiviteter som er retta mot å skape nye verdier og goder for samfunnet som helhet»* (Førde & Borch, 2010: 17).

I analyser av endringsprosesser i lokalsamfunn som har tatt utgangspunkt i entreprenørskapsbegrepet, har betydningen av den lokale «ildsjelen» og denne enkeltpersonens sosiale nettverk blitt sterkt vektlagt (Førde & Borch, 2010). Det har vært en diskusjon rundt betydningen av lokal kultur – om dette primært er en hemmende faktor for innovasjon, eller om kulturelle forutsetninger også kan spille en positiv rolle. Førde og Borch har en positiv tilnærming til kulturdimensjonen og skriver:

I følge Lavoie (1991) handler entreprenørskap, det å oppdage nye muligheter, om kulturell fortolkning, det handler om å kunne lese komplekse situasjoner og bidra i lokale diskurser. Og det er kultur som gjør aktører i stand til å lese disse situasjonene. (Borch & Førde, 2010b: 19)

Som det antydes i sitatet over så er det ikke tilstrekkelig å ha en god idé, man må også kunne manøvrere gjennom det relativt uoversiktlige farvannet som et hvert norsk lokalsamfunn er. Den lokale konteksten må «leses» og den må «håndteres» i nært samarbeid med de støttespillerne man har lyktes i å få med på «daget». Likegyldighet, mistro og motstand er kjente fenomener i forbindelse med sosialt entreprenørskap, og det kan bunne i sammensatte årsaker. Ett forhold kan være opplevd konkurranse om et «marked». Vi kan tenke oss en situasjon der en aktør har vært alene om en bestemt oppgave eller målgruppe – relativt uforstyrret av andre aktører. Dersom en helt ny aktør kommer inn i bildet vil det skapes en uavklart situasjon og potensiell trussel om å bli utkonkurrert, eller i det minste å måtte endre sin egen tilpasning. Enten utfordreren er en sosial entreprenør som handler uegennyttig, eller en profittmotivert aktør som vil inn i et nytt marked, så kan den etablerte aktørens posisjon oppfattes som både urimelig og uhensiktsmessig privilegert. Nykommeren kan stille spørsmålsteget ved den etablerte organisasjonens opplevde eller reelle «monopol» (jfr. «kirken har monopol på sorgen»).

Felt-teorien til Bourdieu (Bourdieu, 1977; Bourdieu & Wacquant, 1992) vektlegger konkurranseforholdet mellom aktørene. Utgangspunktet er at ulike aktører innenfor et felt vil ha en interesse knyttet til et sett med knappe ressurser, og at de derfor kan komme i konflikt med hverandre. Aktørene vil forsøke å posisjonere seg mest mulig fordelaktig i forhold til hverandre og de vil forsøke å øke sin egen «kapital» - et begrep som i Bourdieus teori refererer til både materielle, sosiale og symbolske ressurser («kapitalformer»). Det kan også være en kamp om å definere feltet – å trekke grensene på den måten som er til beste for en selv, f.eks slik at enkeltaktører utdefineres.

Historisk sett har utviklingen av en rekke profesjoner blitt til gjennom en innbyrdes kamp og forhandling om legitimitet og oppgaver. Profesjonssosiologen Abbott (1988) har beskrevet hvordan den historiske utviklingen av ulike profesjonsgrupper i vestlige samfunn best lar seg forstå om man betrakter dem i et innbyrdes konkurranseforhold, selv om relasjonene på et gitt tidspunkt kan være preget av harmonisk sameksistens. Det kan være interessant å utvide Abbotts relasjonelle teori til også å omfatte grupper eller aktører i sivilsamfunnet – uformelle grupper som f.eks familie- og vennenettverk og mer formaliserte frivillige organisasjoner. Velferdsstatens og de profesjonelle velferdsprodusentenes historiske utvikling har utløst debatter om profesjonalisering av omsorgsoppgaver, diagnostisering av livsproblemer og unødvendig klientifisering av mennesker som søker hjelp hos andre. Selvhjelpsbevegelsen kan sees som en motreaksjon mot slike tendenser og et forsøk på å vinne tilbake «tapt terreng» i forhold til kunne løse egne utfordringer uten at profesjonelle «tar over» kontrollen: Å bevare eller gjenvinne «eierskap» til eget problem (Christie, 1978).

Idéen om et LINK Lyngen ble ikke umiddelbart mottatt med åpne armer. Kravet om konkrete samarbeidsrelasjonene som ble rettet til andre lokale aktører innenfor det

jeg har kalt «det lokale helse- og omsorgsfeltet» møtte også i starten litt avventende eller skeptisk respons, skal vi tro prosjektlederen. Det samme kan sies om forventningene til enkeltpersoner og frivillige organisasjoner om dugnadspreget innsats i forbindelse med de ulike informasjonsmøtene. Den lokale forståelsen, samarbeidet, alliansene og de konkrete resultatene kom som følge av en prosess og etter at det var blitt nedlagt mye arbeid. Mye tankevirksomhet i forkant av strategiske valg, kan vi også legge til her.

Bourdieu's felt-teori og Abbotts profesjonsanalyse, kan gi oss en pekepinn på hvorfor den lokale sosiale entreprenøren opplevde motstand eller passivitet i fra aktører som hun søkte samarbeid med. Disse teoriene gir imidlertid ikke noen god forståelse av selve prosessen eller de avgjørende faktorene for at det sosiale entreprenørskapet skulle lykkes.

Jeg vil rekapitulere denne prosessen med et spesielt blikk for utøvelsen av sosialt entreprenørskap.

For det første, så søkte ikke prosjektlederen å bli anerkjent som en likeverdig konkurrent til eksisterende profesjonelle tjenester og profesjonsbaserte ideologier. LINK Lyngen skulle *ikke* være et alternativ *i stedet for* kommunens helse- og sosialtjenester. Hun søkte et samarbeid basert på *komplementaritet* – altså en forståelse av sitt eget virksomhetsområde som *et eget felt eller subfelt* ved siden av eller underordnet det eksisterende *helse og omsorgsfeltet* i lokalsamfunnet. Det er selvsagt likevel mulig at hun av andre aktører kan ha blitt oppfattet annerledes, f.eks. at et LINK ville trække inn på deres faglige enemerker. Jeg finner imidlertid ikke noe eksplisitt som støtter en slik oppfatning i måten prosjektlederen presenterer seg selv og sin forståelse av hva selvhjelp er.

«Kampen» om et felt kan også forstås på en annen måte enn at de institusjonelle aktørene har selvoppholdelse og vekst som et mål i seg selv. Siden dette er et ikke-kommersielt felt, og det skal nok så mye til før de profesjonelle hjelperne skal frykte for jobbene sine, er det grunn til å ta på alvor de andre motivene som de fremfører. Fagpersoner kan begrunne sin motstand eller skepsis til selvhjelpsgrupper med en frykt for at personer som faktisk trenger profesjonell behandling ikke søker dette, at enkelte kan reagere på gruppeprosessen i selvhjelpsgruppa med å bli dårligere, eller at gruppa kan bli et sted for å «dyrke» problemene istedenfor å løse dem. Disse bekymringene trenger ikke å være «vikarierende motiver», de kan være reelle. I så fall illustrerer de en paternalistisk rolle for behandlingsprofesjonene, et «sektoransvar» for innbyggernes helse som samfunnet både pålegger dem og legitimerer. En kommuneleges bekymring er samfunnets bekymring. Det er ikke bare «å komme her og komme her», hvis man vil rokke ved lokale oppfatninger om hva slags problemer som hører hjemme hvor, og hva man skal snakke med lekfolk om.

I Lyngen førte prosjektlederens strategi faktisk frem. Det var ikke bare kommunelegen som deltok i de innledende møtene, men også representanter for andre profesjoner og offentlige tjenester. I følge prosjektleder var engasjementet i fra de profesjonelle varierende, men det var likevel tilstrekkelig støtte å hente. Det er derfor nærliggende å tolke dette som en relativt vellykket «lesning» av den lokale konteksten og definering av et subfelt i form av en egen *nisje* (Fredrik Barth, 1972). Jeg forstår dette som helt sentralt for utøvelse av sosialt entreprenørskap.

Motstand eller manglende entusiasme – det er flere nyanser her – kan altså skyldes manglende informasjon, saklig begrunnede motforestillinger eller misforståtte oppfatninger om hva selvorganisert selvhjelp er og hvem som er målgruppe. Ulik tolkning av behovet og hvorvidt dette kanskje dekkes gjennom andre former for grupper, eller uformelle hjelpeordninger i sivilsamfunnet, må også regnes med. En prosessuell og entreprenøriell forståelse vil innebære at vi må legge mer vekt på lokal kunnskapsutvikling som resultat av *dialog* og *kollektiv læring* enn som «overføring» av en gitt kunnskap fra en avsender til en mottaker. Dette fordrer både fleksibilitet og pågåenhet hos den sosiale entreprenøren, og fremfor alt en lokal forankring med tilstrekkelige kommunikasjonskanaler.

Selv om et LINK Lyngen allerede på idé-stadiet ble proklamert som komplementært til de profesjonelle tjenestene, altså ingen utfordrer til disse, var ikke dette like tydelig kommunisert overfor *sivilsamfunnsaktører* som opererer i samme eller tilgrensende felt. Til tross for – eller kanskje nettopp på grunn av – at Den norske kirke i Lyngen driver sorggruppe og annet diakonalt arbeid, har prosjektleder aldri fått til noe samarbeid. Den læstadianske forsamlingen danner også en viktig sosial gruppering i Lyngen-samfunnet, med eget forsamlingshus og tette sosiale nettverk (Brottveit, 2012).

En av informantene, som jeg har sitert ovenfor, spurte seg selv hvorvidt LINK Lyngen «odelegger de strukturer vi har» eller om det kanskje tvert i mot «henger seg på» og således forsterket positive «kommunikasjonslinjer» som eksisterte fra før. Hun konkluderte med det siste, og legger dette til grunn for at hun selv har villet støtte opp under dette nye: «Tror ikke de har klart å bryte ned strukturer – det er heller et supplement».

Denne typen refleksjoner er nok heller sjeldne. Det er generelt vanskelig å få informanter til å si noe direkte negativt om lokale selvhjelpsgrupper i en intervjusituasjon, selv om den lokale selvhjelpsfrivillige kan ha opplevd seg motarbeidet. Dette gjelder for alle tre lokalsamfunn som omtales i denne artikkelen. Negative holdninger kan enten bli bevisst fortiet, fordi de ikke er legitime å ytre i en offentlig diskurs, eller de kan være ubevisste.

Frivillige organisasjoner som selv organiserer selvhjelpsgrupper eller arbeider for pasienter eller brukeres interesser, kan også være potensielle konkurrenter til en ny selvhjelpsorganisasjon. Det har ikke vært andre selvhjelpsorganisasjoner eller selvhjelpsgrupper lokalisert i kommunen før LINK Lyngen. AA-bevegelsens policy er at de ikke driver aktiv markedsføring av seg selv eller forholder seg til andre typer selvhjelpsorganisasjoner. Ei av gruppene, som var tilknyttet LINK Lyngen, oppga selv at de kombinerte 12-trinnsprogrammet til Al Anon med modellen som LINK Lyngen anbefaler.

I følge prosjektleder har det ikke vært lokale bruker- eller pasientforeninger som har organisert selvhjelpsgrupper. Hun finner det heller ikke sannsynlig at Mental Helse, som hun tidligere har vært medlem av selv, vil ønske dette. Hun oppfatter selvhjelpsideologien til Selvhjelp Norge, som hun legger til grunn for LINK Lyngen, som annerledes enn Mental Helse og andre interesseorganisasjoner i det sistnevnte stiller krav til samfunnet og er fokusert på rettigheter. Selvhjelpsfilosofien til LINK Lyngen og Selvhjelp Norge, er rettet inn på at man selv er ansvarlig for å ta tak i sitt eget liv og at den viktigste ressursen er i en selv. Hun nevner også samtaler med

Landsforeningen for hjerte- og lungesyke og Pensjonistforeningen, som det ikke kom noe ut av. Norske kvinners sanitetsforening driver i følge henne et positivt arbeid, men er mer innrettet på kurs enn på selvhjelpsgrupper. Kreftforeningen har hun generelt et godt inntrykk av når det gjelder selvhjelpsgruppeaktivitet, men de har ikke hatt aktivitet i Lyngen. Hun mener at organisasjonslivet lokalt i Lyngen generelt «ligger litt brakk» for tiden, og at det derfor ikke er noe konkurranseforhold.

Vi kan forstå LINK Lyngens posisjoneringsarbeid som forsøk på å definere selvhjelsfeltet som en felles plattform hvor også andre frivillige organisasjoner eller uformelle grupperinger inviteres til samarbeidsrelasjoner. Samtidig defineres det slik at de andre organisasjonenes profil ikke passer helt inn der. LINK Lyngen promoterer Selvhjelp Norges modell for selvhjelpsgrupper, men stiller ikke dette som noen betingelse for bruk av lokaler og fasiliteter. Det eneste kravet er at gruppene ikke kan være del av et offentlig behandlingstilbud. Det kan diskuteres om LINK Lyngen har aktiviteter som går inn på brukerforeningenes virksomhetsområder, når det arrangeres konferansepregete informasjonsmøter og lokale seminarer i form av såkalte «helsedugnader». Her har imidlertid relevante lokale brukerforeninger også deltatt som medarrangører. Forholdet mellom LINK Lyngen og andre lokale organisasjoner/grupperinger kan best karakteriseres som preget av arbeidsdeling og et begrenset samarbeid. Prosjektleder sier selv at hun har fulgt et råd fra lederen i Selvhjelp Norge om å tenke samarbeidsrelasjoner til *enkeltpersoner*, ikke organisasjoner – en klar *nettverksstrategi*, med andre ord.

Å skape rom og utøve sosialt entreprenørskap

Selvhjelp Norge og Helsedirektoratet har en felles målsetting om å utvikle selvhjelsarbeidet og bidra til at det blir dannet selvorganiserte selvhjelpsgrupper i hele landet (Helsedirektoratet, 2004). Her har man i løpet av de siste årene kommet et stykke på vei, men det er fremdeles store variasjoner fra sted til sted. Det reiser jo spørsmål om hvorfor det er slik?

En viktig lærdom fra Lyngen-eksempelet, kan være hvor krevende og omfattende det er å «skape rom» for en ny form for selvhjelp i et bestemt lokalsamfunn. Det handler om mye mer enn *konkrete* møtelokaler. Nettverksbygging og *strategiske* allianser er avgjørende. Ikke minst, er et tålmodig informasjons- og dialogarbeid nødvendig for den selvorganiserte selvhjelpsgruppas *symbolske* posisjon i den lokale kulturen. Lokale nøkkelpersoner må også ville det, og for å ville det må de ha en forståelse av det. Denne forståelsen må også rekke ut til behandlere, ansatte i førstelinjetjenester, pasienter og klienter, og til befolkningen i alminnelighet. I samfunnsvitenskapelige termer kan vi si at LINK Lyngen klarte å opparbeide både *økonomisk, sosial og symbolsk kapital* (Bourdieu & Wacquant, 1992).

Implementeringsprosessen i Lyngen-samfunnet bærer alle kjennetegn på *sosialt entreprenørskap* (Fredrik Barth, 1972; Ingstad, 2009). Den lokale sosiale entreprenøren vil ofte, som det har vært tilfelle i Lyngen, identifiseres som en «aldsjel» (Alsos, 2010). Mye taler for at et slikt entreprenørskap forutsetter en form for partnerskap mellom offentlige myndigheter og frivillige aktører på lokalt nivå – ikke helt ulikt samarbeidet som er etablert på det nasjonale nivået (Borch & Vestrum, 2010; Førde & Borch, 2010).

Det er naturlig å stille spørsmålet om Lyngen hadde noen spesielle kvaliteter som la forholdene til rette for at opprettelsen av landets andre rene selvhjelpsgruppesentral kunne skje akkurat her? Når dette spørsmålet stilles i Lyngen, får man nesten et unisont svar tilbake: «Nei, det er heller *til tross for* Lyngen, at det ble et LINK Lyngen!» Min konklusjon er da også at dette spørsmålet trolig er feil stillet. Det var neppe Lyngens særegenheter som gjorde det mulig, det var snarere den lokale sosiale entreprenørens og «de gode hjelpernes» evne til å «lese» den lokale kulturelle konteksten, som var avgjørende (Borch & Førde, 2010b). Dette gir i så fall håp til andre lokalsamfunn og andre lokale «ildsjeler» som ønsker å få til noe lignende. På den annen side begrenses mulighetene for å overføre en «suksessoppskrift», som fungerte ett sted, til en helt annen kontekst.

Selvhjelp i Alta og Valdres

Jeg skal nå se nærmere på de to andre eksemplene, Alta og Valdres, hvor Selvhjelp Norges modell har fått mindre gjennomslag enn i Lyngen.

De lokale selvhjelpsorganisasjonene i Alta og Valdres hadde, som tidligere nevnt, et annet geografisk nedslagsfelt enn LINK Lyngen. Stabburshella i Valdres retter seg mot en region, og Finnmarksnettverket i Alta forholder seg til et helt fylke. Like fullt har de hatt konkrete målsetninger om aktiviteter i lokalsamfunnene der de er lokalisert.

Finnmarksnettverket og Alta

«Finnmarksnettverket - psykisk helse og rus» var et forprosjekt som ble startet ved hjelp av tilskudd fra NAV Finnmark i 2008. Mental Helse Finnmark var søkerorganisasjon. Prosjektleder opprettet en nettside med oversikt over selvhjelpsgrupper i Finnmark, og en nyhetsside med annen relevant informasjon fra rus og psykisk helsefeltet.

En viktig målsetning har vært å bidra til oppstart av flere selvhjelpsgrupper, og å styrke de allerede eksisterende. Finnmark er et fylke med store avstander og spredt befolkning. Finnmarksnettverket har siden opprettelsen samarbeidet med LINK Lyngen og Selvhjelp Norge om selvhjelpsarbeid, og det regionale, brukerstyrte kompetansesenteret Bikuben om gjennomføring av andre typer kurs. Her skal også samarbeidet med den aktivitetsorienterte selvhjelpsorganisasjonen SISA i Alta nevnes.

SISA er en ideell organisasjon i Alta som arbeider innenfor et folkehelseperspektiv med forskjellige aktiviteter innen kunst, kultur, sosialt samvær, jobbsøking og friluftsliv. Målgruppa er «alle» og det presiseres at de er åpne for «mennesker fra inn og utland med ulike bakgrunn» (SISA, 2013). Det er mange asylsøkere eller andre mennesker med innvandrerbakgrunn som bruker SISA. Det er også mennesker som av ulike grunner står utenfor det ordinære arbeidslivet som søker til SISA.

I Finnmarksnettverkets søknad til Helsedirektoratet om driftsstøtte ble målsetningene formulert slik:

Det vil bli jobbet på to plan i dette forprosjektet:

1. "Finnmarksnettverket" – arbeide for å få til en felles nettside for brukerorganisasjoner og brukerstyrte sentre i Finnmark
2. Prosjektleder vil være pådriver overfor kommunene i Finnmark, NAV, LMS og distriktpsikiatriske sentre. (Rydheim, 2012)

I de neste årene ble det søkt om og innvilget støtte i fra Ekstrastiftelsen Helse- og rehabilitering og Helsedirektoratet ga også støtte i 2010 og 2012, mens Sametinget ga støtte i 2011. Prosjektleder arbeidet både med utvikling og oppdatering av nettsiden «www.finnmarksnettverket.no» og med informasjons- og opplærings tiltak til fremme av selvhjelpsarbeid.

Finnmarksnettverket flyttet basen sin fra Vadsø til Alta i 2010. En av grunnene til at Alta ble valgt, var at stedet ligger sentralt i fylket og at det allerede eksisterte selvorganiserte selvhjelpsgrupper der.

Stabburshella og Valdres

Valdres består av 6 kommuner med tettstedet Fagernes i Nord-Aurdal som en slags «regionhovedstad». AA-bevegelsen har vært en viktig erfaringsbakgrunn for flere av de lokale drivkreftene bak etableringen av det brukerdrevne treffstedet Stabburshella for rusavhengige og pårørende våren 2010. En regional ruskonsulent i en interkommunal prosjektstilling har også spilt en viktig rolle som pådriver for å realisere Stabburshella som ligger i Fagernes sentrum. Nord-Aurdal huser også en DPS-avdeling med blant annet dagsenter, poliklinikk og et rus- og avhengighetsteam. Det må også legges til at det finnes en privat rusklinikk i regionen som er bygget på 12-trinnsideologien.

Stabburshella har samarbeidet med kommunale instanser som har ansvar for psykisk helsearbeid, ruskonsulenter, DPS'ets rusteam, Fængselsavdelingen i Valdres og den interkommunale ruskonsulenten, NAV region Valdres og attføringsbedriften Valdres KompetanseVekst, for å nevne noen. De innkaller jevnlig fagpersoner i hjelpeinstansene til «erfaringsutveksling» med Stabburshellas egne brukere. På Stabburshella har de også åpne gruppemøter som de kaller «åpne samtaler» og som i form kan minne om en mellomting mellom et møte i ei selvhjelpsgruppe og et almannamøte.

«Åpne samtaler» er for øvrig et begrep som i Valdres blir forbundet med regionens mangeårige utviklingsarbeid innen sosial nettverksintervensjon. Dette er riktignok knyttet til det offentlige tjenesteapparatet, særlig innen psykisk helse, men det har en sterk vektlegging av brukerkompetansen og brukerstyrt behandling (Brottveit, 2013a). Flere av Stabburshellas gjester (brukere/medlemmer) har fått nettverksmøter ledet av fagpersoner innen rus/psykisk helse med utdanning i nettverksmøteledelse. Mange vil hevde at denne behandlingssideologien også støtter opp om selvhjelpstankegangen (Vigrestad & Hellandshølen, 2012).

Det har eksistert selvhjelpsgrupper med utgangspunkt i 12-trinnsprogrammet til AA i flere år – både AA, NA og Al Anon grupper. Disse gruppene benytter i dag lokaler i nærheten av Fagernes, nærmere bestemt ved handle- og skolesenteret Leira. Stabburshella har en kafé, men ikke ekstra møterom som kan avsettes til selvhjelpsgruppemøter. Kjernetroppen i Stabburshella, de som har status som

«verter», betrakter alle aktivitetene til Stabburshella som selvhjelpsarbeid. Vertene på Stabburshella anbefaler gjerne 12-trinnsgruppene på Leira for nye gjester.

Sosialt entreprenørskap i Alta og Valdres

Prosjektlederen for Finnmarksnettverket har viktige kjennetegn på en sosial entreprenør. Hun har en bakgrunn som har gitt henne egenerfaring med flere sider av psykisk helsevern og ulike kommunale og frivillige tilbud for mennesker som sliter psykisk eller med store livsutfordringer. Hun identifiserte et behov for informasjonsformidling og synliggjøring av gode tiltak som denne målgruppa kan gjøre nytte av, og hun hadde en egen drivkraft til å gjøre noe med det. Nettsiden har i praksis blitt en informasjonssentral og et sammenbindende element som også gjør det lettere for forskjellige «ildsjeler» fra forskjellige hold å finne sammen og danne nettverk. Samarbeidet mellom Finnmarksnettverket, Bikuben og LINK Lyngen er ett av flere eksempler på dette.

SISA er en annen viktig samarbeidspart for Finnmarksnettverket og et annet eksempel på lokalt sosialt entreprenørskap. Leder for SISA har virkeliggjort en original idé og kjempet for å få tilstrekkelig økonomisk grunnlag gjennom ulike prosjektmidler og sponsorstøtte fra ulike kilder. Selv har han hatt en svært usikker stilling knyttet til dette, men begrunner sitt engasjement med overordnede samfunnsverdier som integrering og krysskulturell dialog. SISAs leder må også kunne karakteriseres som en «ildsjel».

Som navnet «Finnmarksnettverket» antyder, så har ikke denne virksomheten hatt Alta som privilegert satsning. Det sosiale entreprenørskapet har tatt utgangspunkt i et behov for informasjonsspredning og synliggjøring på et mer overordnet plan i hele fylket. Konkrete prosjekter på lokalsamfunnsnivået har vært avhengig av at andre har tatt en sosial entreprenørrolle, slik f.eks. prosjektlederen for SISA-senteret i Alta har gjort.

SISA arbeider imidlertid ut i fra en annen modell for selvhjelpsarbeid, med større vekt på mestring og trivsel gjennom aktiviteter og uformelt sosialt samvær. En målsetning er også aktivisering og integrering i arbeidsliv for personer som er uten arbeid eller formell adgang til å ta arbeid. En annen målsetning er å fremme kontakt og dialog mellom mennesker med ulike kulturelle identiteter. Navnet SISA er samisk og betyr «inn». Mange av gjestene på SISA er innvandrere og asylsøkere som er bosatt i Alta.

Ingen har gått virkelig tungt inn for å lage en universell tilrettelegging for selvorganiserte selvhjelpsgrupper i Alta, slik LINK Lyngen er et eksempel på. Gruppene som finnes, har eksistert mer eller mindre uavhengig av Finnmarksnettverkets aktivitet, nettverk og ressursallokering. Ideen om et felles møtested og informasjonssentral for selvorganiserte selvhjelpsgrupper har vært til stede, men den har ikke hatt en lokal «ildsjel» og et nettverk av pådrivere i nøkkelposisjoner.

Treffstedet Stabburshella i Valdres er en lokal idéell organisasjon som har fellestrekk med både Finnmarksnettverket og SISA, men er samtidig noe helt annet. Stabburshella forteller gjerne sine gjester om selvhjelpsgrupper, og mange har egen

erfaring fra dette. Her er det imidlertid AA-tradisjonen som råder grunnen. Det holdes ingen selvhjelpsgruppemøter i Stabburshellas lokaler, det er det ikke plass til. Stabburshella er primært et sosialt og rusfritt treffsted og utgangspunkt for så vel samtaler som sosiale aktiviteter. Målgruppa er folk med rusproblemer, pårørende og frivillige med engasjement for dette problemet.

Opprettelsen og driften av Stabburshella bærer klare tegn på sosialt entreprenørskap. Lederen av Stabburshella må kunne karakteriseres som en lokal «ildsjel». Selvhjelp Norges «kongstanke» om selvhjelpsgrupper «på tvers», eller selvhjelpsgrupper for andre typer problemer enn avhengighetsproblematikk, har imidlertid ikke hatt noen lokal talsperson eller «ildsjel» i Valdres.

Konkrete forutsetninger for selvhjelpsgrupper i Alta og Valdres

Finnmarksnettverket har hatt en prosjektbasert økonomi med liten forutsigbarhet og vært avhengig av å søke ulike typer støtteordninger nasjonalt, regionalt og lokalt. Alta kommune har ikke gitt direkte økonomisk støtte og prosjektet har hele tiden betalt husleie for lokalene som har vært disponert. Prosjektet har i hovedsak vært opprettholdt gjennom Helsedirektoratets og Ekstrastiftelsens støtte som var begrunnet i at det var forebyggende helsearbeid innenfor feltet «rus og psykisk helse». Finnmarksnettverket er et sivilsamfunnsinitiativ som ble drevet frem av en sosial entreprenør med en frivillig organisasjon i ryggen – brukerorganisasjonen Mental Helse. De tildelte midlene fra direktoratet tok slutt i 2012 og prosjektleder flyttet selv til Sør-Norge. Mental Helse Finnmark vedtok samtidig at de ikke lenger ville stå som søkerorganisasjon for å skaffe nye midler til videreføring av Finnmarksnettverket.

Alta kommune har ikke gitt driftsstøtte til Finnmarksnettverkets virksomhet eller til egnede lokaler for selvhjelpsgrupper utover den ikke helt optimale muligheten i Frivilligsentralens lokaler. SISA har en samarbeidsavtale med forskjellige lokale brukerorganisasjoner, og de har en driftsavtale med Alta kommune. Finnmarksnettverket har imidlertid, i likhet med SISA, måttet flytte litt rundt. Samlokaliseringen i starten med SISA og «Veiledningscenteret for pårørende» (les: pårørende til rusavhengige), som drives av Norske kvinners sanitetsforening, ble regnet som svært fordelaktig. Det var her et potensiale for å utvikle et strategisk samarbeid og for å utnytte lokalenes sentrale beliggenhet i Alta, og de konkrete mulighetene som møterommet og SISA-kaféen kunne by på.

Finnmarksnettverket har etter etableringen i Alta forsøkt å legge til rette for at lokale selvhjelpsgrupper kunne låne et møtelokale av dem. Ettersom de eksisterende gruppene allerede hadde funnet ordninger, så valgte de å ikke bytte møtested umiddelbart. Finnmarksnettverket har siden byttet adresse og har derfor ikke kunnet tilby stabile lokaler for selvhjelpsgrupper. Alta har en frivilligsentral som ble startet opp i 1993. Den ene selvhjelpsgruppa som Finnmarksnettverket igangsatte i samarbeid med LINK Lyngen, har hatt sine møter der – senest våren 2013, i følge leder for sentralen. SISAs lokaler har heller ikke vært spesielt egnede for selvhjelpsgrupper, med tanke på å ivareta anonymiteten. AA og NA så det ikke som formålstjenlig å skifte møtested for sine møter.

Alta kommune har hatt en vanskelig økonomi og måtte i følge ordføreren spare inn 40 millioner på budsjettet de arbeidet med samme høst som Finnmarksnettverket

etablerte seg der. Denne økonomiske situasjonen ble brukt som begrunnelse for at kommunen reduserte sin støtte til SISA i 2011. Frivilligsentralen hadde også, som nevnt ovenfor, allerede fungert som møtested for minst én selvhjelpsgruppe i tillegg til den gruppen Finnmarksnettverket var med på å starte.

Finnmarksnettverket har i samarbeid med LINK Lyngen startet fire telefon- eller skypebaserte selvhjelpsgrupper for Nord-Norge, den siste i 2012 (SelvhjelpNorge, 2012). De to prosjektlederne koordinerte sammen rekruttering og igangsetting av denne gruppa. Da støtten i fra Finnmarksnettverket ikke ble forlenget i 2013, som følge av at prosjektperioden var avsluttet, ble gruppa nedlagt.

Tilgang til lokaler er neppe den største utfordringen for selvhjelpsgrupper i Valdres. Erfaringene til de eksisterende 12-trinnsgruppene tyder på at det i tettstedsområdene Fagernes-Leira er flere muligheter for å finne egnede møtelokaler. Lokale myndigheter har vist velvilje i forhold til å tilby oppvarmede lokaler uten krav om husleie. Faste kontorlokaler har imidlertid ikke vært aktuelt, og treffstedet Stabburshella som leier et forretningslokale midt i Fagernes sentrum, er avhengig av privat støtte og egne inntekter for å dekke husleia.

Nord-Aurdal kommune har vist til dårlig økonomi og at de drifter både et dagsenter og en frivilligsentral litt utenfor sentrum. En samfinansieringsordning der flere valdreskommuner deltok, kunne kanskje vært en løsning, men Stabburshella ønsker også å bevare sin autonomi og ikke bli for tett knyttet opp mot den kommunale administrasjonen.

Dersom selvhjelpsgrupper etter SN-modellen skulle bli aktuelt i Valdres, er det mest nærliggende å tenke seg dette koordinert i fra en frivilligsentral. Selv om reiseavstandene er ganske store i regionen, tilsier den lave befolkningstettheten at det må bli en sentral lokalisering – f eks på Fagernes.

Politisk forhandling og nettverksbygging

Finnmarksnettverket fant lokale alliansepartnere i de to andre organisasjonene som befant seg under samme tak – SISA kultursenter og Veiledningstjenesten for pårørende (NKS). Finnmarksnettverket hadde sin offisielle åpning i SISAs kafé og hadde da invitert både fagpersoner, politikere og presse til å komme. Ordføreren i Alta, en arbeiderpartimann, holdt et innlegg som viste innsikt i behovet for selvhjelpsgrupper i Alta og inneholdt prinsipielle støtteerklæringer. Men det var ikke noen konkrete løfter om kommunal støtte utover å hjelpe til med å finne lokaler. Det var allerede blitt klart at de måtte flytte ut av de første lokalene i løpet av noen måneder. På åpningen kom det også innlegg og hilsninger i fra eksterne samarbeidspartnere, det brukerstyrte senteret Bikuben og LINK Lyngen.

Prosjektleder refererer til daglig leder av LINK Lyngen når hun beskriver sin egen innsats overfor de lokale myndighetene i Alta:

Hun sier det tydelig: Må gå direkte på ordføreren, politikerne, de med makt og myndighet! Jeg skjønner det, men jeg er kanskje litt mer pysete sånn.

Det var som nevnt selvorganiserte selvhjelpsgrupper i Alta fra før. AA og NA hadde drevet grupper og benyttet religiøse forsamlingslokaler eller private boliger for sine møter. Da Finnmarksnettverket og SISA etter hvert ble lokalisert i Rådhuskjelleren, ble det klart at det ikke var spesielt velegnet som lokale for selvhjelpsgrupper. Det var ikke noe møterom som var avsondret i fra de andre lokalene – alle kunne se hvem som kom og gikk og det var vanskelig å garantere at ingen uvedkommende plutselig kunne åpne døren.

AA og NA driver sine grupper uten offentlig støtte, men får ofte låne lokaler fra andre frivillige organisasjoner f eks i religiøse forsamlingshus. De inngår av prinsipp ikke samarbeidsavtaler med andre organisasjoner eller offentlige instanser. AA-bevegelsen søker ikke om drifts- eller prosjektmidler, og «konkurrerer» slik sett ikke med andre selvhjelpsorganisasjoner om økonomiske ressurser. De driver heller ikke aktiv markedsføring eller offensive informasjonskampanjer – noe de begrunner i det såkalte «tiltrekningsprinsippet»: De som har behov og er motivert for 12-trinnsgruppens tilbud skal selv søke til dem. De lokale gruppene er dessuten autonome. Finnmarksnettverket har imidlertid innhentet og videreformidlet informasjon om eksisterende AA- og NA-grupper i Finnmark på sine nettsider.

Frivilligsentralen i Alta syntes å være såpass veletablert at de neppe fryktet å bli fortrent på grunn av en eventuell søknad om kommunal støtte fra Finnmarksnettverket. Frivilligsentralen har et bredere virksomhetsfelt og videre målgruppe enn Finnmarksnettverket, men er geografisk avgrenset til kommunen. Kultursenteret SISA levde et mer usikkert liv på prosjektstøtte fra ulike private og offentlige sponsorer, og kunne derfor ligne mer på Finnmarksnettverket. SISA og Finnmarksnettverket valgte imidlertid å samarbeide og støtte hverandre, både i form av moralsk støtte og konkret i forskjellige arrangementer.

Som nevnt, hadde prosjektleder for Finnmarksnettverket tidlig skaffet seg et par strategisk viktige, men også praktiske, samarbeidspartnere i Alta. Den offisielle åpningen fikk både medieomtale og ble en referanse å vise tilbake til når hun søkte kontakt i andre organisasjoner og inviterte seg selv inn som foreleser, kursholder og arrangør av informasjonsmøter om selvhjelpsarbeid. De eksterne ressurspersonene fra LINK Lyngen i Lyngen og det nordnorske senteret Bikuben, som holder til i Borkenes i Troms, var også gode å ha med på laget eller til å søke råd og støtte hos når nye strategier skulle planlegges og søknader om penger skulle skrives.

Prosjektleder fikk velvillige kontakter i kommuneadministrasjonen, i det politiske miljøet, på høgskolen og i fagmiljøer i Alta, men som hun sa: «Det skjedde ikke så mye mer». Det kan tenkes at det ikke var noen av disse kontaktene som ønsket å spille rollen som «pådrivere», eller at de møtte motstand lenger oppe i systemene? Prosjektleder sier samtidig at hun ikke arbeidet like intensivt med dette i lokalsamfunnet Alta som prosjektlederen i Lyngen hadde gjort, hun hadde jo hele Finnmark som nedslagsfelt.

Etter at Selvhjelp Norge i 2011 opprettet et eget Distriktskontor for Nord-Norge med base i Tromsø, ble dette også en samarbeidspartner til Finnmarksnettverket. Samtidig overlappet dette distriktskontoret enkelte av oppgavene som Finnmarksnettverket hadde utført, i samarbeid med LINK Lyngen, når det gjelder å formidle kunnskap og kurs om selvorganisert selvhjelp i landsdelen.

Med tanke på Valdreskommunenes tidligere satsninger på utvikling av nettverksmøter, må vi tro at det finnes et potensiale for en mer aktiv tilrettelegging for selvorganiserte selvhjelpsgrupper. Politikerne har flere ganger inngått interkommunalt samarbeid innenfor rus, psykisk helse og somatisk helse. Det finnes også nettverk av personer innenfor ulike fagmiljøer og ulike offentlige instanser på kommunalt og statlig nivå som har samarbeidet om innovative og utradisjonelle prosjekter. Lokale brukerorganisasjoner har også vært med på slik prosjektutvikling og deltatt i styringsgrupper. Denne infrastrukturen har blitt aktualisert i forbindelse med etableringen av Stabburshella og den ville kunne utnyttes i en satsning på selvhjelpsgrupper for andre problemtyper.

Som jeg har nevnt, så drives det i dag med nettverksmøter både i fra DPS-avdelingen i Nord-Aurdal og med utgangspunkt i ulike kommunale tjenester, særlig de som har ansvar for psykisk helsearbeid og rus. I følge lederen på Stabburshella har de møtt positive holdninger til selvhjelpsgrupper hos disse fagpersonene. DPS'et har samtalegrupper for brukere som de har oppfølging av og grupper for pårørende. Den første er en behandlerdrevet terapigruppe, men fokus er på «selvhevelse og mestring» og ikke gruppepsykoterapi. Den andre basert på psykoedukative prinsipper, det vil si at fagpersoner underviser pårørende, men den kan også utnytte deltakernes egne kunnskaper og gjensidig erfaringsutveksling. Det er vanskelig å si hvordan de ville stille seg til et tilbud om selvorganiserte selvhjelpsgrupper for akkurat samme målgruppe.

Den norske kirke har hatt støttegrupper i enkelte Valdres-menigheter ledet av en prest eller annen kirkelig ansatt, primært rettet mot mennesker i en sorgfase.

Selvhjelp Norge tok initiativ til et første møte med Stabburshella i 2011. En representant fra Selvhjelp Norge sentralt møtte da en kjernegruppe i Stabburshella. Med på møtet var også enkelte støttespillere for treffstedet, blant annet den interkommunale ruskonsulenten og den ansvarlige for nettverksmøteutdanningen ved Høgskolen i Gjøvik. Dette møtet ble fulgt opp at et nytt besøk fra Selvhjelp Norge, ved lederen for Distriktskontoret for Hedmark og Oppland. Denne gang ble det arrangert to større møter, et fagmøte med inviterte fagpersoner fra en rekke ulike tjenester på dagen, og et åpent informasjonsmøte om kvelden, der det i hovedsak var Stabburshellas vanlige gjester som deltok. Stabburshellas leder og ruskonsulenten tok ansvar for annonsering og invitasjoner.

Lederen for distriktskontoret (SN) opplevde disse møtene som svært positive. Han sa at leder for NAV Valdres hadde gitt uttrykk for å ville ta innspillene videre inn i sitt kollegium. Representantene for frivilligsentralene i Valdres og Folkehelsekoordinatorene kunne også være gode støttespillere videre, mente han. Det kom ingen leger eller behandlere fra DPS'et til møtet. Den lokale rusklinikken var heller ikke representert, men de meldte at de ønsket seg et eget møte med Selvhjelp Norge.

Det politiske miljøet i Valdres var heller ikke representert på møtet, men distriktskontorets leder sier at man må ha et langsiktig perspektiv i forhold til politikere – «ting tar tid». Stabburshellas leder sier de har hatt blandede erfaringer med politikere og administrative ledere. Forholdet til Nord-Aurdal kommune, hvor treffstedet er lokalisert, karakteriseres som «mer trøblete». Slik hun oppfatter det, er det oppfatninger i kommuneadministrasjonen om at brukerstyringen på

Stabburshella har gått for langt og at virksomheten konkurrerer med kommunens eget dagsenter for brukere innen psykisk helse og rus.

Stabburshellas leder sier hun ble svært begeistret over presentasjonen til Selvhjelp Norge – «Det var så bra!». Hun gjenkjente tankegangen og mente at foredraget traff forsamlingen godt. Hun betrakter det som Selvhjelp Norge tilbyr som et supplement til det Stabburshella og AA-bevegelsen har, ikke noe konkurrerende:

Vi kunne hatt et lite «koldtbord». Mange tenker at det enten må være AA, i regi av DPS eller kirken. Men vi skal være lydhøre her. Noen sliter med tvangstanker og angst. Når noen snakker mye om spesielle tema så kan vi oppfordre dem til å kontakte SN. Det vil vi gjøre. Bare bra å ha mer å velge i! Man kan gå ut og inn i grupper også.

Selvhjelp Norge-representanten stiller seg også avvisende til at det skulle være noe «konkurransforhold» mellom dem:

Mange misforstår hva Selvhjelp Norge er, at det er en organisasjon på linje med mange andre organisasjoner, en konkurrent. Men oppgaven vår er å formidle erfaringer som folk gjør til forskjellige miljøer. Erfaringen med AA er gull verdt! Dette er også eksempler for oss. Grunnen til at AA eksisterer, er at det fungerer – for noen grupper. Det finnes også andre ting, f.eks. Familieklubber. Mange har vært vant til å «sitte på hver sin tue» og se på andre som konkurrenter. Selvhjelp Norge driver ikke selvhjelpsgrupper, men bidrar overfor andre miljøer slik at de får det til.

Slik dette bildet blir tegnet, virker det nokså åpent for at Selvhjelp Norge kan få større innpass med sin modell for selvhjelpsgrupper og en utvidelse av målgruppene. Det finnes et potensielt iverksettelsesnettverk for SN-grupper og støtte for et koordineringsledd i Valdres. Her mangler det imidlertid en lokal «ildsjel» som kan være den sosiale entreprenøren som driver en slik ny virksomhet frem. De eksisterende selvhjelpsgruppene, som er 12-trinnsgrupper, har demonstrert at det lar seg gjøre å få tilgang til egnede lokaler. I Valdres er det også en solid tradisjon for at fagpersoner støtter opp om terapeutiske praksiser som bygger på brukerkompetanse og egenaktivitet. Det kan være en viss fare for at samarbeidet med Stabburshella og engasjementet i forhold til nettverksmøter allerede er så omfattende at det levner lite plass for noe nytt. En SN-gruppe i Valdres ville også måtte definere seg inn i dette bildet, som noe nytt som samtidig matcher et hittil udekket behov.

Symbolisk arbeid

I Finnmarksnettverkets sluttrapport til Ekstrastiftelsen vektlegger prosjektleder informasjonsarbeid som det viktigste for prosjektet:

Mye av tiden har vært brukt spesifikt på spredning av informasjon om selvorganisert selvhjelp, og her har samarbeidspartner fra LINK Lyngen, daglige leder NN, vært en nøkkelperson. Likedan har Selvhjelp Norge, ved daglig leder NN med flere, bidratt med kunnskap om selvorganisert selvhjelp. (Rydheim, 2012: 6)

Det viktigste redskapet i informasjonsspredningen har vært nettsiden Finnmarksnettverket.no. I følge sluttrapporten ble denne siden besøkt 126 000 ganger bare i 2011. Finnmarksnettverket utviklet også en felles brosjyre sammen med LINK Lyngen som ble spredd på informasjonsmøter og forskjellige arrangementer, og som ble lagt ut på mange tjenestesteder innenfor helse- og sosialsektoren i Finnmark.

Prosjektleder har reist rundt til en rekke finnmarkskommuner, ofte sammen med daglig leder for LINK Lyngen. Støtten i fra Sametinget gikk spesielt til å arrangere informasjonsmøter og drive nettverksbygging i de samiske kjerneområdene. Det ble utført en del nettverksarbeid og/eller dagsamlinger i Kautokeino, Karasjok og Lakselv.

Utdanningsinstitusjonene Høgskolen i Finnmark, Samisk Høgskole og Samisk videregående skole har samarbeidet om informasjonsmøter for ansatte og studenter. I Høgskolen i Finnmark i Alta har prosjektleder vært flere ganger inne i undervisningen for å undervise studentene om selvhjelp.

Igangsetteropplæring har vært arrangert i samarbeid med LINK Lyngen og erfaringsamlinger sammen med lavterskeltilbudet Kafé Blå i Lakselv og Kultursenteret SISA. En lang rekke brukerorganisasjoner fra landsdelen innenfor psykisk helse/rus-området har deltatt på slike arrangementer.

Finnmarksnettverket har vært nytenkende også i forhold til andre former for formidling. I samarbeid med SISA har det blitt laget videoer av foredrag om selvhjelpsarbeid og selvhjelpserfaringer som ble publisert på YouTube og på hjemmesiden til Erfaringskompetanse.no.

Informasjonsmøter på tjenestesteder for fagpersoner har vært gjennomført, fagpersoner fra kommunalt nivå og spesialisthelsetjenesten har deltatt på åpne arrangementer og prosjektleder har blitt invitert til å holde innlegg på faglige samlinger innenfor tjenestene. Prosjektleder savner imidlertid flere varige kontakter og samarbeidsrelasjoner innenfor tjenestene, men hun sier samtidig noe om at det kanskje var for ambisiøst for et en-persons foretak som Finnmarksnettverket har vært (Rydheim, 2012: 10).

Lokalt i Alta har nok åpningen høsten 2010 som fikk oppslag i Altaposten (21.10.200) og samarbeidet med SISA som har mange medlemmer og gjester som besøker kafeen eller deltar i aktivitetsgruppene, vært viktig for synliggjøring og informasjonsformidling til et videre publikum. Det er imidlertid et faktum at Finnmarksnettverket aldri fikk funksjonen som lokal møteplass for selvhjelpsgrupper i Alta. En del av den typen forhandlinger og dialoger som prosjektlederen i Lyngen så som sin oppgave og måtte delta i ble ikke aktualisert på samme måte i Alta. Dersom noen skulle gjort denne jobben i Alta, er det mest nærliggende å tenke seg en annen person, en lokal «ildsjel» som ikke hadde hele fylket som nedslagsfelt.

Valdres har, som nevnt, stått for en pionervirksomhet når det gjelder bruk av nettverksmøter innenfor psykisk helse, dobbeltdiagnoser, barnevern og skole (Brottveit, 2013a). Selv om dette var drevet fram av profesjonelle ansatte, så har en svært stor del av sivilsamfunnet blitt involvert som deltakere på nettverksmøter. Slogordet «Mø talast i Valdres» er naturlig å se som uttrykk for en lignende

samfunnstrend som parolen vi møter i brosjyren til LINK Lyngen om at «Det har vist seg at det lønner seg å snakke sammen».

Det kan være slik at deler av det som Selvhjelp Norge kaller «selvhjelpsforståelsen» allerede er godt innarbeidet i Valdres. Jeg tenker på vektleggingen av den åpne samtalen («mø talast») og oppvurderingen av erfaringskompetansen. Virksomheten til AA har dessuten introdusert selvhjelpsgruppa som et lokalt fenomen, og den utadrettede profilen til Stabburshella kan ha bidratt positivt til å synliggjøre og avtabuifisere problemer som mange personer og familier lider under.

Selvhjelpsgrupper for andre typer problemer enn rus, er imidlertid mindre kjent i Valdres. Samtalegrupper har for en stor del vært forbundet med psykiatrien. Det er en utfordring å åpne opp dette rommet slik at befolkningen i Valdres ser at det kan være et behov for selvhjelpsgrupper for andre livsproblemer enn rusrelaterte og at dette fremstår som noe «hvem som helst» kan gå i. Bare en lokal sosial entreprenør vil kunne drive et slikt formidlingsarbeid, på bakgrunn av solid kjennskap til den lokale kulturen og med gode nok kommunikasjonskanaler, slik at misforståelser og negative rykter kan fanges opp og imøtegås.

Lokalt sosialt entreprenørskap og samhandling med offentlige aktører

Forsøkene på å introdusere og implementere en ny lokal praksis i form av selvorganiserte selvhjelpsgrupper kan sammenlignes med andre former for lokal innovasjon og nybrottsarbeid. I eksemplene som er gjennomgått i denne artikkelen har frivillige organisasjoner og frivillige enkeltpersoner spilt en sentral rolle. Jeg har betraktet dette som en form for sosialt entreprenørskap og undersøkt hva slike prosesser innebærer i praksis. Studier av sosialt entreprenørskap i andre sammenhenger enn selvhjelpsarbeid er nyttige for å finne gode begreper og identifisere viktige prosessuelle kjennetegn. Eksemplene fra selvhjelpsfeltet kan på sin side være interessante for studier av samfunnsendring og lokalt entreprenørskap mer generelt.

Jeg nevnte «selvhjelpsfeltet». Noen vil kanskje bestride at det er noe slikt som et selvhjelpsfelt. Jeg synes imidlertid at begrepet er nyttig for å forstå det som skjer når man introduserer noe «nytt» i en lokal kontekst. Man kan ikke tale om et selvhjelpsfelt uten at det eksisterer en selvhjelpspraksis, eller rettere sagt noe som oppfattes som dette. Selvhjelpspraksis og selvhjelpstenkning basert på erfaringene til selvhjelpsgruppene som oppstod på 80-, 90-tallet og senere, representerte noe nytt i forhold til de forholdsvis etablerte 12-trinnsgruppene. Denne nye selvhjelpsbevegelsen avgrenset seg også etter hvert klarere i fra likemannsdrevne støttegrupper, behandlerassisterte samtalegrupper og i fra den politiske rettighetskampen til brukerorganisasjonene. På denne måten har det blitt definert et eget tydelig avtegnert subfelt innenfor et større, løsere definert «helse- og omsorgsfelt». Feltene har også et overordnet nasjonalt nivå og et underordnet lokalt nivå, men i den grad det er helse-relatert vil det lokale nivået være mindre autonomt vis à vis det overordnede nivået. Poenget med feltperspektivet er å ta analytisk høyde for at den sosiale entreprenøren trår inn i en kontekst hvor det finnes andre aktører.

Erfaringer med motstand, støtte, allianser, motargumentasjon, likegyldighet osv. blir bedre forstått om vi ser det i lys av de andre aktørenes selvforståelse og interesser.

Selvhjelpsideens posisjon og oppstart av konkrete selvhjelpsgrupper i et lokalsamfunn, vil avhenge av hvilket ressursgrunnlag den sosiale entreprenøren greier å opparbeide. Ressursene må forstås som både materielle tilganger, som f.eks. lokaler og driftsmidler, strategiske eller nettverksressurser, som f.eks. gode støttespillere i kommuneadministrasjon, og symbolsk kapital, f.eks. at en ordfører eller «helsetopp» går god for prosjektet. Dette krever som regel en omfattende og langvarig arbeidsinnsats, kanskje også «kamp» mot andre aktører i feltet. Innenfor et felt vil det alltid være en mulighet for at andre aktører betrakter «nykommeren» som en trussel mot dem selv, eventuelt som en «uforsvarlig aktivitet» som de føler ansvar for å motarbeide. Men det er også muligheter for å «gjøre felles sak» og inngå samarbeid, eventuelt finne en fornuftig «arbeidsdeling». Dersom en etablert og sterk aktør definerer den lokale selvhjelpsorganisasjonen eller selvhjelpsfrivillige som «uansvarlig» og potensielt «skadelig» for samfunnet (les: egne pasienter), vil dette være et forsøk på å definere selvhjelpsaktøren ut av feltet. Dersom andre aktører derimot inviterer til en arbeidsdeling, tilbys selvhjelpsaktøren et « eget rom » som riktignok har klare grenser.

Av de tre lokalsamfunnene hvor jeg har studert selvhjelpspraksis, var det Lyngen som hadde minst tradisjon for selvhjelpsgrupper. Likevel var det i Lyngen at den lokale selvhjelpsgruppepraksisen ble best organisert og fikk, i forhold til innbyggertallet, størst oppslutning i form av selvhjelpsgrupper. Jeg finner ikke holdepunkter på at den lokale kulturen var mer mottakelig eller favoriserte en selvhjelpsorganisasjon, sammenlignet med Alta og Valdres (Brottveit, 2012). Den viktigste forskjellen var at det i Lyngen fantes en lokal sosial entreprenør som var dedikert til å formidle den nye selvhjelpsbevegelsens selvhelpsforståelse og realisere et selvhjelpshus i akkurat dette lokalsamfunnet. Denne sosiale entreprenøren gjorde deretter en del gode strategiske valg og var i stand til å lære av sine erfaringer – hun hadde også gode rådgivere. Det som videre skjedde i Lyngen følger et mønster som ligner vellykkede eksempler på samfunnsentreprenørskap: man finner gode alliansepartnere og skaffer seg strategisk posisjonerte pådrivere, man utvikler en effektiv kommunikasjonsstrategi og man klarer å lære av sine innledende feil.

Jeg har beskrevet denne prosessen som en form for ressurs-allokering som følger tre parallelle akser: En konkret, en strategisk og en symbolsk. Alle tre er like viktige for at man skal kunne etablere en ny virksomhet, i dette tilfellet en lokal selvhjelpsorganisasjon med gruppeaktivitet for en bred målgruppe. Det er lett å tenke seg et kommunalt finansiert selvhjelpsmøtelokale som står tomt, fordi ingen frivillige vil drive det eller ingen motiverer potensielle deltakere til å benytte det. Man kan også forestille seg at mange gode krefter går inn for å etablere grupper, men at de fysiske lokalitetene er uegnede eller at økonomien stopper det. Selv når de materielle betingelsene ligger godt til rette og det er pådrivere både innenfor det offentlige og på frivillighetssiden, kan prosjektet møte veggen dersom befolkningen oppfatter selvhjelpsgruppa som stigmatiserende, problemdyrkende eller farlig.

Den nye selvhjelpsbevegelsen har utviklet et tett samarbeid med myndighetene. Hvorfor det har blitt slik og hvilke konsekvenser dette har for feltet, er et komplisert spørsmål. Statlige tilskuddsordninger er selvsagt det enkleste svaret, men det finnes jo

en veletablert selvhjelpsorganisasjon, Anonyme Alkoholikere, som alltid har klart seg uten offentlig støtte. Det kan være en sammenheng mellom de nye selvhjelpsgruppene selvfølgelig som helserelaterte i en eller annen forstand, og at de også oppfattes slik av myndigheter og andre aktører. All praksis som kommer inn under begrepet «helse» vil komme i et særskilt søkelys og helsevesenet i Norge er hovedsakelig offentlig og uansett offentlig regulert. Den legitimiteten som f.eks. Helsedirektoratet kan utdele er trolig avgjørende.

AA-bevegelsen har vært knyttet til avhengighetsproblematikk og assosiert med rusfeltet, som inntil nylig ble definert som en del av sosialsektoren i Norge. AA-bevegelsen har ideologiske røtter i den kristne Oxford-bevegelsen. Til tross for sin sykdomsforståelse av rusavhengigheten, som ikke er anerkjent medisinsk, så vil nok AA-gruppene oppfattes som å ligge nærmere opp til religiøse subkulturer enn til behandlingskulturer (Se også Brottveit, 2013b). Det er også en mulighet for at AA-bevegelsen ville hatt større problemer med å vinne innpass og legitimitet, dersom rusomsorgen helt fra starten hadde vært innordnet helsevesenet.

På lokalplanet har de nye selvhjelpsvirksomhetene søkt samarbeid med kommunale myndigheter om lokaler og driftsmidler, men samtidig vært nøye med å ikke få for tett relasjon til helse- og sosialtjenestene. Selvhjelpsgruppene skal ikke ledes av fagpersoner og de bør heller ikke ha sine møter på tjenestestedene, fordi de da lett vil assosieres med behandlingsapparatet. Autonomi vis a vis fagpersoner betraktes som svært viktig, men samarbeid med den kommunale administrasjonen anses som formålstjenlig. De nye selvhjelpsorganisasjonenes forhold til sentrale og lokale myndigheter må trolig også sees i lys av fenomenet som Norge deler med de andre nordiske landene: Innbyggerne har generelt en meget høy tillit til offentlige myndigheter, uvanlig høy i internasjonal sammenheng (Trägårdh, 1997). Tilliten til de profesjonelle hjelperne har samtidig gått nedover, i takt med en økende skepsis til ekspertene, og oppvurdering av erfaringskunnskap og personlig autonomi (Beck & Beck-Gernsheim, 2002).

Arbeidet med å skape et rom for en ny type selvhjelpsgrupper i Norge synes å være forankret i et samarbeid mellom frivillige og offentlige aktører. Begge sider er avhengig av den andre partens legitimering. Mangler den ene parten, vil ikke den andre parten greie å realisere prosjektet som selvhjelp i et helseperspektiv. Det skal som kjent to til for å danse tango.

Referanser

- Abbott, A. (1988). *The system of professions an essay on the division of expert labor*. Chicago: University of Chicago Press.
- Alsos, G.A. (2010). Ildsjeler og samfunnsentreprenører. In O.J. Borch & A. Førde (Eds.), *Innovative bygdemiljø* (pp. 27-38). Bergen: Fagbokforlaget.
- Barth, F. (1967). Economic spheres in Darfur. In R. Firth (Ed.), *Themes in economic anthropology* (pp. 149-174). London: Tavistock.
- Barth, F. (1972). *The Role of the entrepreneur in social change in Northern Norway*. Bergen: Universitetsforlaget.
- Beck, U., & Beck-Gernsheim, E. (2002). *Individualization institutionalized individualism and its social and political consequences*. London: Sage.
- Borch, O.J., & Førde, A. (2010a). *Innovative bygdemiljø : ildsjeler og nyskappingsarbeid*. Bergen: Fagbokforl.
- Borch, O.J., & Førde, A. (2010b). Innovative bygder - en introduksjon. In O.J. Borch & A. Førde (Eds.), *Innovative bygdemiljø* (pp. 13-26). Bergen: Fagbokforlaget.
- Borch, O.J., & Vestrum, I. (2010). Samfunnsentreprenøren og "de gode hjelperne". In O.J. Borch & A. Førde (Eds.), *Innovative bygdemiljø* (pp. 83-94). Bergen: Fagbokforlaget.
- Bourdieu, P. (1977). *Outline of a theory of practice*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Bourdieu, P., & Thompson, J.B. (1991). *Language and symbolic power*. Cambridge: Polity Press.
- Bourdieu, P., & Wacquant, L.J.D. (1992). *An invitation to reflexive sociology*. Cambridge: Polity Press.
- Brottveit, Å. (2012). *Selvhjelpsarbeid i en lokalsamfunnskontekst : notat fra en forstudie*. Oslo: Diakonhjemmet høyskole.
- Brottveit, Å. (2013a). *Åpne samtaler – mer enn ord? Nettverksmøter som kommunikative hendelser, kunnskapsproduksjon og sosial strukturering*. Sosialantropologisk institutt (Vol. PhD). Oslo: Universitetet i Oslo.
- Brottveit, Å. (2013b). Fortrolige fremmede: Selvhjelpsgrupper som utgangspunkt for personlig endring. In Å. Brottveit & M. Feiring (Eds.), *Forskning på selvhjelp - endringsarbeid i selvhjelpsgrupper* (2013:107 ed., pp. 5-39). Oslo: Norsk institutt for by- og regionsforskning (NIBR).

- Christie, N. (1978). Konflikt som eiendom. In N. Christie (Ed.), *Som folk flest. Artikler*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Feiring, M. (2014 a). "Fra frivillig arbeid til folkehelsearbeid". I *To paper fra et forskningsprosjekt om selvhjelpsaktivitet*. Småskrift 2014 nr- 1, Høgskolen i Oslo og Akershus.
- Fyrand, L. (2005[1994]). *Sosialt nettverk teori og praksis* (2. utg. ed.). Oslo: Universitetsforl.
- Førde, A., & Borch, O.J. (2010). *Innovative bygdemiljø : ildsjeler og nyskapsarbeid*. Bergen: Fagbokforl.
- Førde, A., Kramvig, B., Gunnerud, N., & Dale, B. (2013). *Å finne sted : metodologiske perspektiver i stedsanalyser*. Trondheim: Akademika forl.
- Helsedepartementet. (2003). *Resept for et sunnere Norge / folkehelsepolitikken*. Oslo: Departementet.
- Helsedirektoratet. (2004). *Nasjonal plan for selvhjelp*. In Helsedirektoratet (Ed.). Oslo: Helsedirektoratet
- Helsedirektoratet. (2011). *Nasjonal faglig retningslinje for utredning, behandling og oppfølging av personer med samtidig ruslidelse og psykisk lidelse - ROP-lidelser*. Oslo: Helsedirektoratet.
- Ingstad, E.S.L. (2009). Sosialt entreprenørskap - en klargjøring av begrepet. In B. Schei & E. Rønnevig (Eds.), *Vilje til endring-sosialt entreprenørskap på norsk*. Notodden: Mother Courage.
- Nyseth, T., & Aarsæther, N. (2013). Fra implisitt til eksplisitt komparasjon: komparativ metode i stedsforskning. In A. Førde, B. Kramvig, N. Gunnerud & B. Dale (Eds.), *Å finne sted : metodologiske perspektiver i stedsanalyser* (pp. 221-236). Trondheim: Akademika forl.
- Ragin, C.C. (1987). *The comparative method : moving beyond qualitative and quantitative strategies*. Berkeley, Calif.: University of California Press.
- Riessman, F. (1976). How does self-help work? *Soc Policy*, 7(2), 41-45.
- Rose, N., & Miller, P. (1992). Political-Power Beyond the State - Problematics of Government. *British Journal of Sociology*, 43(2), 173-205.
- Rydheim, S.H. (2012). *Prosjektbeskrivelse Selvhjelp 2009 - Helsedirektoratet*. Vadsø: Mental Helse Finnmark.
- Røiseland, A. (1999). *Lokalsamfunn og helse forebyggende arbeid i en brytningstid*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Schei, B., & Rønnevig, E. (2009). *Vilje til endring sosialt entreprenørskap på norsk*. [Notodden]: Mother Courage.
- SelvhjelpNorge. (2012). *Selvorganiserte selvhjelpsgrupper over telefon* (Vol. Selvhjelp Norge). Oslo.
- SelvhjelpNorge. (2013). Selvhjelp Norge: E-læringsprogram. Retrieved from http://www.selhjelp.no/no/Opplaring/Ressurser.b7C_wljU0_ips
- SISA. (2013). Om SISA. Accessed 23 mars 2013.

-
- Trägårdh, L. (1997). Statist Individualism: On the Culturality of the Nordic Welfare State. In Ø. Sørensen & B. Stråth (Eds.), *The Cultural Construction of Norden*. Oslo: Scandinavian University Press.
- Vang, G.A. (2010). *En virkelighetsbeskrivelse av arbeidet med etablering og forankring av Senter for selvhjelp og mestring Link Lyngen*. Lyngen: LINK Lyngen.
- Vestby, G.M., Gundersen, F., & Skogheim, R. (2014). *Ildsjeler og lokalt utviklingsarbeid – Gløden, rollen og rammevilkårene* (NIBR-rapport 2014:2 ed.). Oslo: NIBR.
- Vigrestad, T., & Hellandshølen, A.M. (2012). *Åpne samtaler i nettverksmøter. En veileder*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Yin, R.K. (1993). *Applications of case study research*. Newbury Park, Calif.: Sage.
- Zeiner, H.H. (2014). *Konsolidering på et fragmentert felt. Utvikling av rammebetingelser for selvhjelpsarbeid 1996-2012*. (NIBR-notat 2014:105 ed.). Oslo: NIBR.